

AUSZTRIA HIVATÁSA

ÉS

EGY MAGYAR-BIRODALOM

LEHETŐSÉGE.

B-tól.

PEST,
LAUFFER ÉS STOLP.

1861

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO

by
DR. PETER I. HIDAS

AUSZTRIA HIVATÁSA

ÉS

EGY MAGYAR-BIRODALOM

LEHETŐSÉGE.

B-től.

1. 1861. 3. 10. Lauffer

PEST,
LAUFFER ÉS STOLP.
1861.

An oval-shaped library stamp from the University of Toronto. The word "LIBRARY" is at the top, "JAN 08 2001" is in the center, and "UNIVERSITY OF TORONTO" is at the bottom.

NOV 21 1964

„In magnis et voluisse satest.“

1000

A LEGITIMITÁS BARÁTINAK.

A LEGITIMITAS BARATINAR

„Bella gerant alii, tu felix Austria nube“ méltán ellehet a szerződések és szerencsés házassági összeköttetések által időről időre területileg gyarapodott és a kis Ostmarkból végre Europa nagyhatalmasságává növekedett Austriáról mondani.

Azonban annál szerencsétlenebbnek nevezhető politikai irányzatánál fogva, mely hivatását tévesztve: megfosztá az államtestet életerejétől, az azt vezérlő közszellemtől.

Mert anyagi érdekek, soha sem lehetnek egyedüli alapjai egy államhatalomnak, még III. (Bourbon) Henrik jelszava: „poul au pot“ sem mentheti meg a kormányt bukásától és az államot a szellemi haláltól; mert hol nem egyedül anyagi a cél, nem lehet egyedül anyagiban a támasz.

Egy észjogszerű államnak, az egyeseket miként az egyetemet átható elven kell alapulnia, mely képes legyen, a részeknek csak esetleges, negatív és szokásszerű csoportosulását: szilárd, észszerű, a közakarat és érdekeiben állandó egyesüléssé átalakítani; mert az ily egyesülésben van az erő, s az erő az élet.

Hogy mily elvhez kösse egy állam politicáját? az, miként az egyes ember nevelésében — a bel- és külélet körülményeitől feltételeztetik, sok függ a népek szellemi, politikai viszonyaitól, azoknak történeti múltjától és jövőrei igényeitől; de sok ethno- és geographiai helyzettől is. — Csak ezek tekintetbe vételével érhető el az állami cél.

Vannak pillanatok az államok életében ; hol az események és viszonyok nagy áldozatokat és szilárd kitar-
tást igényelnek ; midőn az enyészettől, csak a polgároknak mindent felajánló és véres sebeket eltűnni készsége, — menthet meg. Ily áldozatokra csak egy az államban megtestesült eszméérti lelkesülés buzdulhat ; ekkor tűnik ki az államot átható közszellem léte és ennek ereje, — mely nélkül az ellenállhatlanul rohan bomlásának örvényébe, miként megbukott Róma, ősi erényeinek romjain győzelmet aratván a barbar népek hatalma ; míg a kis Carthagot, a világ ura csak megsemmisíteni, de nem legyőzni vala képes ; mert népe egy test és egy lélek vala ; s a győző Scipio Africanus méltán megsirató a győzelmet, melyben Romának, — a már csak anyagi hatalomnak — utolsó lehelletét s végenyészetét látta, érezvén : hogy leszen idő, mikor porba leszáll szent Ilion egykor, s a gyors lándzsavető Priamos s katonái elhullnak.

Ily végveszély örvényén áll jelenleg Austria hatalma!

Vizsgáljuk először a jelen krízis állapotját okaiban, hogy a bajt mint okozatot genesisében kellőleg felfogva : a gyógyszerekről és ezek miképeni alkalmazásáról értekezessünk.

Austria, majd csak nem orvosolhatlanná vált bajainak fősúlya : államtest alkata, ennek ethnographiai és geographiai helyzete által nem kevésbé keletre utalt hivatásának eltévesztésével, politicájának nyugati irányzatában keresendő.

Ez irányzat alapeszméje vala : a N. Károly által természetellenesen egyesített, csak egyéni hatalma által összetartott ; de fiai : Lothár, Német Lajos és Kopasz Károly közt kötött verduni- (843) egyesség által elemeire, német-, olasz és franczia-országra osztott nagy birodalomnak, — előbb tágasb értelemben német-, — utóbb osztrák-alapon, hajdani fényébei visszaállítására.

Ezen political chimaera keresztül viteteleérti hiu küzdelmek töltik be Austria történetének lapjait, melyek a germanizáló törekvésnek anyagi hareza lévén, a történeti-political egyediségének öntudatától áthatott a) frank

és olasz nemzetiségek, b) a magyar nemzet függetlenségének — erkölcsi hatalma ellenébe, mi ezeknek csak emelkedésére, és az ellene törekvő hatalom végromlására vezethetett.

Ezen irányzat veszélyessége magára a német birodalomra, mint nyugoti államra már a szász és Hohenstaufházak alatt kitűnt.

A verduni egyesség óta, alig volt német császár, ki Olaszthonba hadjáratot ne vezetett; de ugyanannyiszor vereséget is ne szenvedett volna, eredményül nem nyervén egyebet, mint: hogy a birodalom iszonyú élet és vagyon áldozatával Romában a császári, Milanóban az olasz-vaskoronát fejökre tehették. — És míg Olaszthon, egész figyelmét és anyagi erejét vette igénybe a császároknak, — a birodalom belügyeiben, az összetartó erő fogytával, az egység lazult s evvel az anarchia s az anarchiában az olygarchia mindinkább emelé hydrafejét. Így történt, hogy még I. (szász) Otto II. Berengartól Lombardiát foglalá el, II. Otto pedig Alsó- és Középolaszországot hódítá meg: III. Otto, ekkori Europa legterjedelmesb birodalmának ura, ki már a régi fényébe visszaállítandó „Rimai szent birodalomról“ álmodozott, — kevésbe mult, hogy Olaszthonnal együtt Németországot is el nem vesztette, melyben, — életét kir. palotájában az ostrom alá vett rómaiak dühétől szökés által mentvén meg, — csak anyja Theophania (II. Romanus leánya) és nagyanyja Adelhaid (II. Berengár leánya) ügyessége által tartaték fen.

II. Henrik, Harduin ivreai gróf legyőzése után biztosítá ugyan magának egy időre Olaszországot és II. Konrád Olaszthonban egy törvényt bocsájtott közre, mely a kisebb hűbérjavaknak örökölhetését könnyítvén, a nagyobb hűbérurak hatalmát a korona javára gyengítette. Azonban III. Henrik és IV. Henriknek a pápa-választásokrai befolyása, az „investitura jog“ gyakorlata s főleg IV. Henriknek VII. Gergely (Hildebrand) pápával ebből származott küzdelme, ki a pápa választását a császártól függetlenné tenni s az egyházi hatalmat a világi felé emelni törekedett, — a német császár tekintélyét teljesen

aláásta ; mert VII. Gergely az egyházi átokkal sújtott IV. Henriket, trónvesztettnek nyilvánítván és alattvalóit a hűségesküje alól feloldozván ; oda vitte a dolgot, hogy Svábhon hercege Rudolph ellenkirállyá választatott és kimondatott, hogy ezentúl csak szabad választás és nem örökösödés útján lesz a német trón betöltendő.

Németország tényleg választó országgá lön ! S így történt hogy a német császárok politicája a római curia érdekeibe ütközvén, épen ettől ingattatott meg alapjaiban, Olaszországrai befolyásukat csökkentvén egy részről ; másról pedig a welfek és ghibellinek pártharczában mind tágasb tért nyert német törzsek függetlenségei törekvésében kifejtett nemzeti érdekek s közszellem a császári politicával, mindinkább ellentétbe jövéen.

Rötszakállú I. Frigyes ugyan mindent elkövetett az eldődei alatt alásüllyedt császári tekintély és jogoknak főleg Olaszországban helyreállítására ; hatszor vezetvén hadjáratot Olaszországba, hol kormánya harmadrészét töltötte. — De küzdelsei azok emelése helyett csak megaláztatását eredményezték. A lombard városok IV. Henrik óta kivonták magokat a császári helytartók törvényhatósága alól, önmagok választván consulaikat, sőt, midőn I. Frigyes a kisebb városok (Lodi, Como stb)-nak a milanoiak nyomása ellen emelt panaszokra Milano városához egy intőlevelet bocsájtott, ezt lábaikkal tiporták. Második olaszhadjáratában a milanoiakat, a roneali mezőkön hozott törvények elfogadására és egy pápa-választás alkalmával a rómaiakat III. Sándor ellenébe, az általa kinevezett III. Paschalnak elismerésére kényszeríté ugyan ; 1158-ban serege tönkre tétetvén, álruhában csak nem egyedül menekülhetett az alpokon át ; a kötött frigy által erősbült milanoiak pedig a németek ellen védelmül Alexandria várát építették.

Midőn pedig a várat 1175-ben megszállaná, ennek színe előtt vala kénytelen a világuralom után sóvárgó, büszke német császár : alattvalóját oroszlán Henriket a kevély szász herceget térdre borultan, porbatiprott méltóságának megalázásával segélyért esdeni ; hogy az tőle megtagadtassék. S az ily elhagyottságában, a neki báto-

rodott Lombardoktól 1176-ban Legnanonál tökéletes vereséget szenvedett császár, III. Sándor ellenpápával Velenczében, — a Lombardokkal pedig Constanzban (1183) készteték kibékülni, melynélfogva a városoknak a fensőségi jogok nagy része átengedett.

És bár I. Frigyes, fiának VI. Henriknek Constanziával II. Roger leányával, Apulia és Sicilia örökösével kötött házassága által, a két tartománynak birtokát biztosítani remélte: a siciliaiak irtózván a német uralomtól, VI. Henriket mellözve, Tancred gfot, ennek halála után pedig fiát III. Vilmost nevezték királlyá. —

Henrik, ki elleneit, a papság és nemesség főbbjeit felakasztatta, Vilmos királyt pedig szeme világától megfosztotta, — a pápától egyházi átokkal sújtottan mult ki az olaszok általános öröme; miként II. Frigyes is, ki mint első keresztény fejedelem az egyházi államban lázadást szított és pusztított akkor; midőn Németország a mongolok beütése által a legnagyobb inségnek vala kitéve.

Csodálandó-e? tehát: hogy midőn Németország császárai, politicájoknál fogva miksem levén kevésbé mint németek, a császári korona előbb IV. Konrád és Hollandi Vilmos közt oszlott meg, sőt Vilmos a frisek elleni hadjáratban elestével bekövetkezett „interregnum“ alatt betöltetlen maradt; — egy részről a fejedelmi hatalmat zsarnoki kezeikbe ragadott kényurak csak önérdékeket hajhásztak, nem akarván erős kezekre bízni a birodalom kormányát és viszont a hercegek sem vágyódtak a csak névhatalommá vált korona birtoka után; — más részről Németországra a fejtelenség s az evvel karöltve járt s ököljög borús korszaka állt be.

Ekkor emeltetett a jogaira féltékeny papság, főleg a mainzi érsek befolyása által a német trónra: Rudolph a Habsburgi gróf, — kinek személyéhez a jobbak reményei kötvék.

Ő vala első a német császárok hosszú sorában, kinek bölcsesége belátván, hogy a fejedelmi tekintély csak benső nemzeti alapokra fektethető legbiztosabban, — megtört eldödei külpolitikájával s lemondott Olaszor-

szágról, mint oly oroszán-veremről, melyben csak befelé vannak a nyomok ; de kifelé nem ? és minden igyekezetét, böles törvények és szigorú igazság által az országos béke és a felbomlott német egység helyreállítására fordítá, — mely alatta új virágzásnak indult.

Azonban Habsburgi Rudolphnak miként utódainak főtörekvése vala, jelentékeny házi hatalomnak szerzése, mely ne csak a fejedelmi méltóság támasza legyen, hanem e helyetti kárpótlásul is szolgáljon azon esetre, ha a trón más uralkodóra menne át, mert mióta a választás, — melyet előbb minden szabadok a különböző néptörzsek szerint; — majd minden hercegek, IV. Károly „arany bullája“ óta pedig később csak a hét kizárólagos választófejedelem gyakorolt, — mindinkább kétes lön kire száll a korona.

S Rudolph, — ki számos leányait a birodalmi hercegekkel összeházasítván, ezeket ügyesen tudta bevonni családi érdekeinek hálózatába, — házipolitikájának horgonyát keletre veté, hol az életerős nemzetnek a magyarnak királyával IV. (Kun) Lászlóval szövetségében legerősb támaszt nyert. És midőn Ottokár cseh király, Rudolph uralmát elismerni és a tőle visszakövetelt hűbérjavakról lemondani vonakodván, reá a birodalmi átok kimondatott és a harc ellene megkezdett; a csak 8000-nyi császári sereg mellett harczoló 40,000-nyi magyar s kún hadak vívták ki két ízben, 1276. és 1278-ban a birodalmi hercegek nagy részétől is támogatott Ottokár felett Habsburg első diadalait.

Rudolph az életét és koronáját vesztett Ottokártól visszanyert birodalmi hűbérjavakat Austriát, Styriát, Karinthiát és Carneoliát fiainak, Alberthnek s Rudolphnak adományozta.

S ekin házának a birodalmi hercegek közt tekintélyes állást szerezvén, még egy részről a császári koronát, — mely, miután II. (osztrák) Albert, a wittelsbach s a csehluxenburgoknak a birodalomra kevés üdvöt hozott uralmát megunt és egy hatalmas császár szükségét érző választófejedelmektől egyhangulag megválasztatott, a német-birodalom feloszlásáig az ausztriai háznál maradt

— magának biztosítá. Marchfeldnek magyar keleti vértől áztatott földjén hinté el egyszersmint magvát az osztrák birodalom jövő nagy hatalmának.

A kétfejű sas jelvényében egyesült németbirodalom és osztrákház érdekei, miként a két főiránya, azonban mindinkább elágazók valának; még I. Miksa után 1521-ben V. Károly és I. Ferdinánd közt a Habsburgház, — spanyol és osztrák lineára oszolván, az elsőben a császári koronához kötött nyugoti érdekek, az osztrák-keleti érdekektől egész különváltak; főleg miután I. Ferdinand a Mohácsnál 1526-ban elesett II. Lajos Magyar és Csehország királyának nővérével Annával kötött házassága által, a már III. Frigyes és (Corvin) Mátyás közt 1461-ben és I. Miksa s Ulászló közt 1514-ben kötött örökösödési szerződések szerint e két ország királyává is lön.

Azonban Rudolph utódi; kik csak az ő név és tartományainak, még a politicában a Hohenstaufoknak voltak örökösi, — külpoliticájukkal a német birodalomban, az ennek alárendelt germanizáló benső politica által pedig a keleten ásták alá Ausztria tekintélye s hatalma kifejlődését.

I. Miksa és V. Károly ismét Olaszországra irányzák főtörekvéseiket.

V. Károly Olaszország és Franciaország elleni harcaiban a legszerencsésb; de ennek következményeiben a legszerencsétlenebb Habsburg volt. Mert a madridi (1526) szerződés, a cambray (1529), nizai (1538) és crespy (1544) békében Milano, Nápoly és Németalföld birtokát, 1566-ban pedig a spanyol koronát is biztosítá ugyan fiának Fülöpnek; de Németországból — nyolcz évi távolléte alatt, az eldödeitől öröklött tekintélyt egész elvesztette, s a nagyok felülemelkedésének tért nyitott, mi alatt a reformatio is lábra kapván, nem csak hogy nem vala képes ennek terjedését az augsburgi, speieri gyűlések rendeletei s a tridenti zsinat határozatai által többé akadályozni; hanem még a Ferencz francia királytól is segített protestansok a schmalkaldi háborúban az 1552. passauai egyezvény és az 1530-k augsburgi béke által

szabad vallásgyakorlatot vívtak ki magoknak; Franciaország, Metz, Toul és Verdun elfoglalása által, a hűbérrendszer, az erre alapított császári hatalom s így Austria rovására, határozott befolyást nyert Németország ügyeire, mely a bekövetkezett vallási háborúkban határozott kifejezését találta.

Erzé ezt Károly a trónról a csendes magányba vonult nagyfejedelem, ki maga, mint a német birodalomnak ez élő halottjának feje felett méltán tartotta még élteiben a halotti szertartásokat, — benne a császárság életere szakadván meg 1558.

A harc folytatott. A Károlyt a német trónon követett I. Ferdinánd sem vala képes a Franciaországhoz kapcsolt három lotharingiai püspökséghez igényeit érvényesíteni. És valamint az ő, úgy 1564 óta utódának a türelmes II. Miksának, a két vallásfelekezet egyesítésére tett minden kísérletei siker nélkül maradtak; sőt az ágostai békében kizárt és mindinkább több követőt talált calvinisták közt új ingerültség támadt, mi közé mindinkább vészteljesen a nemzeti elem is vegyült.

Még nagyobb fokra hágott a felekezeti feszültség a borongó kedélyű II. Rudolph alatt, midőn a Pfalzi választófejedelem tanácsára, a protestans fejedelmek nagyobb része közös védelem végett uniora léptek (1600), melynek ellenébe ismét a cath. rendeknek ligája Max, bajor herczeg vezetése alatt állott össze.

Rudolph felség-levele (Majestätsbrief), mely a cseh három rendjének, a nemeseknek, királyi városoknak s ezek alattvalóinak szabad vallásgyakorlatot engedett: csak siettette a mozgalmakat; mert midőn a Rudolph trónját elfoglaló Mátyás az egyházi rend protestans alattvalói által épített templomokat Braunau és Klostergrabban lerontatta: a „cseh inquisitióban“ kitört a harmincz-éves vallási-de-egyszersmint az egyes törzsek ortenitorialis függelenségért vívott polgári-háború, mely a hűbérrendszer kötelékeit végkép megoldván, a német birodalomnak sirját ásta meg.

Kezükhöz ragadván a cseh protestansok a kor-

mányt, melyet harmincz directorra bízta, II. Ferdinándot Thurn va. Bécsben saját várakában vették östrom alá; mely szorongatott helyzetből, őt csak Mansfeld tbnokának a lázadókon Budweissnál aratott győzelmé menté meg. — Frankfuriban ugyan megválasztatott Ferdinánd császárrá; de a Prágában egybegyült: cseh, morva és siléziai rendektől trónvesztetinek nyilváníttatván, helyébe V. Frigyes Pfalzi választó mint az unio és hémiet calvinismus feje, kiáltatott ki.

Miksa hercege a liga vezére által a Prága melletti fehér hegynél megveretett ugyan 1620-ban, Frigyes serege s Csehország leigáztatván, az unio felosztatott s a cseh protestansok vallási s polgári jogaiktól megfosztaták: a császár ügye nem fordult jobbra és most a ligától és Miksa hercegtől lön függővé. — A helyzeten Wallenstein fővezérre választatása sem segített, ki 1626-ban Lutter mellett Barenbergnél teljes győzelmét vívott a protestantismus s sógora V. Frigyes mellett fellépett IV. Károly dán király ellenében.

Azonban a győzelem minden előnyeitől megfosztá a császárt: a passauai egység óta elfoglalt papijóságok visszafoglalását és a vallási béke előnyeitől a nemágostai felekezetűeket kizáró rendelete (Restitutionsedict), Wallensteinnek és seregének a regensburgi országgyűlés sürgetésére történt elbocsájtatása, és a catholicus felekezet keblében támadt viszály.

A protestansok Gusztáv Adolph svéd királytól támogatva ismét felül kerekedtek és a svédeknek Tilli hadain Breitenfeldnél és Lützensnél nyert diadalai után Svédhon cancellárja Oxenstierna és Richélién Franciaország ministere egymással szövetségbe Ausztria teljes megalázását tűzik ki célul, mely mellett az egyházi érdekek mindinkább háttérbe szorultak.

Franciaország befolyása veszélyessé kezdé lenni; főleg mióta az ismét a császári hadsereg élére állított s nagyrávágyásában ki nem elégített Wallenstein francia érdekekbe vonatván, Pilsenben tisztjei nagyobb részét esküvel kötelezte le magának, s Franciaországgal alkuba bocsájtkozott.

Wallenstein megöletett és így ártalmatlanná tétetett ; és III. Ferdinánd Magyarhon és Csehország királya, Nordlingennél a svédeken diadalt aratván, Svédhon fenyegető tulhatalma meglön törve ; de a délnyugoti Németország protestansai most határozottan Franciaország véduralma alá veték magokat, melynek segély fejében Elzász és Lotharingia birtokát biztosíták.

És ha Wallenstein el nem esik s a szász választó fejedelem és vele szövethetzett közép és éjszak Németország protestansai be nem látva a külföldtöli szégyenteljes függést, 1635-ben magokat a prágai békének alá nem vetik : talán már akkor sikerül Franciaországnak : a német birodalmat végcsapással elejteni.

A háboru még 1648-ig folytattatott ; de csak Franciaország és Svédhon terjeszkedési vágyának levén kifolyása, minden vallási szinezetét veszté s eredménye lön : a Westpháli béke.

A szabad vallásgyakorlatot biztosító, Westpháli békének államjogi szempontból kettős kihatása volt Ausztria jövőjére.

Az egyik vala : hogy minden birodalmi herczegnek megadatván a felség joga és az egymás közt, valamint idegen fejedelmekkel szövethetetés bárki, csak a császár, a német birodalom az országos rend s a westpháli béke ellen nem, — a birodalmi souverénitás a herczegek közt megoszlott, ezekre ment át, a császári hatalom ezen túl nem lévén egyébb, mint rang és méltóságban elsőség.

Másik pedig hogy a westpháli békében, Francia és Svédország válalván magokra e béke biztosítékát, ez által nem csak hogy alkalmat nyertek a német ügyekbei továbbbi beavatkozásra ; hanem különösen Franciaország, melynek hatalmát Elzász, Metz, Toul és Verdun birtokai is nevelték, mint vetélyhatalom Ausztria mellé, vagy, némileg felibe helyezettetett ; míg a német birodalmi herczegek közt a Pomerania keleti részével, Magdeburg, Mindur, Camin säcularisált püspökségek által növelt Brandenburg, Ausztria legveszélyesb ellenének, a Porosz hatalomnak vetette meg alapját.

II.

S míg Ausztria német birodalmi hatalmát s vele a nyugaton túlsúlyát Olaszország, s a reformatio harczaiban eként veszté el, mit tön keleten ?

Erre Magyarország története válaszol; Ausztriának Magyarországoni uralmának éveit VI. Károlyig, — a mohácsi vész óta emelkedett ozman hatalommali harcok és a vallási s polgári szabadságérti küzdelmek töltik be.

Mert míg egy részről a magyar nemzet Mohácsnál elvérzett s V. Károly olasz harcza s a reformatio Ausztria minden erejét vévén igénybe: sem I. Ferdinánd, sem II. Miksa fegyvereinek nem adhatott nyomatékot a hazánkat másfélszázados rabigába döntött török vadság ellen; Köszeget is csak egy Jurisich, Egert egy Dobó, Szigetvárt egy Zrinyi s Bécset egy Szobieszky mentheté meg.

Más részről a Magyarországon életbe léptetett, a német birodalom eszméjének alárendelt germanizáló politica, a jogaira életénél féltékenyebb magyarban véres viszhataást szült.

És az osztrák-kormány ezen törekvése akadályozá meg hatalmának szilárd alapra fektethetését a keleten is.

Mert politicája itt is nemzet-ellenes vala.

Már I. Ferdinánd alatt, ki Spanyolországban Ximenes bibornok befolyása alatt neveltetvén, az udvari formaiság és fesz, a spanyol türelmetlenség és külfényretartás különben szelid jóakaró kedélyet sokáig elfoglalva tartotta, s már alatta szívárogtak be a ximenesi spanyol szigorú és hajthatlan kormánymodor s elvek. És a török és Zápolya János ellenkirályali sikertelen harczaiknak főoka vala : hogy a magyar nemzet iránt bizalmatlanságot tanusítván, az országot sokban német tanácsosok sugallata s német szellemben akarta kormányozni ; hadai vezérletét, a török harcmodorával ösmeretlen idegen tábornokokra bizta, mi sérté a magyar hadibüszkeséget, és kiknek csatavesztései s árulásai által jutott az ország nagy része török uralom alá, és Ferdinánd ki eleinte az elfoglalt szerb s magyar határszéli várakat is fenhangon kö-

vetelte Szulejmántól; utóbb hogy az országnak egy részét is békével birhassa, Ibrahim nvezért a dölýfös szerencsefit is piruló arcezel testvérré fogadni, reá a legönlealacsonyitobb hizelgéseket pazarolni, végre pedig évenként adót is fizetni kénytelenítetett. — És a magyar már ekkor sem fojthatta el fájdalmának időnkénti kitöréseit honának veszedelme felett, melyet leginkább abból származtatott, hogy Ferdinánd többszöri ígérete szerint sem az országban lakni, mi által egyedül vélték a felzajlott belbékét helyreállithatónak, sem a harczvágyó nemességet, mely kiváltságai és ősi szokása szerint csak a királyi zászlók alatt táborozott, a megsemmisítéssel fenyegető zavarokban, személyesen hadba vezetni nem akarván, — minden áldozataik hiába valának.

De mindinkább nőtt az osztrák kormány germanizáló törekvése s viszont az elleni ingerültség Magyarországon, I. Ferdinánd utódi alatt.

II. Miksa alatt lön az első lépés megtéve Magyarországnak a német birodalombai bekebelezésére és a kir. hitlevéllel biztosított országos jogi függetlenség megintgátására.

Miksa ugyanis, ki 37 éves korában a magyar nemzet nagy reményei közt lépett trónra, benne vallási türelmet és bátor elhatározott fejedelmet kezdvén még atyja életében becsülni, — még a pozsonyi országgyűlést öccsének Károly főhercegnek elnöklete alatt hívta össze, maga birodalmi gyűlést tartván 1566-ban a német fejedelmeket a török elleni segélyre szólítá fel.

Igérték is ezek mind pénzt, mind vitézt, de csak azon feltét alatt: hogy Magyarország, ha német segéllyel szabadul ki a török járom alól, a német birodalomhoz csatoltassék s az adót és katonaaállítását annak czéljaira közösen viselje.

A császár ezen kívánatba megegyezett s ígérte: hogy mind maga előmozdításán s kivitelén igyekezendik, mind utódinak oda működni czélul tüzendik.

Ezen elv keresztülvitéle okozá a nemzet legszentebb jogainak sérelmét.

De lássuk ezeknek közelebbi okait.

Miksa alatt hangosan panaszkodának az ország rendei, hogy hazájok idegenekkel töltetik be, a kapitányságokat, kamrai s más jövedelmes tisztségeket németek bírlják, a kik már magok is a törvények sérelmével foglalják el helyeiket és a nemzet szabadságát sokban sértik.

Sokasodtak a panaszok okai Rudolph alatt. Az 1581, 1583, 1587 és 1593-ki országgyűléseken sérelmeiket ismételve és ismételve felterjeszték, de orvoslásban nem részesültek. — Az 1583-ik gyűlésen kijelentették a rendek: „hogy ha sérelmeik nem orvosoltatnak, sem adót nem fizetnek, sem országgyűlésre nem jönnek; hasonlókép nyilatkoztak 1592-ben, mondván: „hogy minek fizessenek adót, holott azt sem tudják birtokukban marad-e? mitől s miből adóznak a külső és belső ellenség; a török és német zsoldosok türhetlen zaklatása alatt.“ Az idegen Ungnád Kristófnak horvátbánná lett kinevezését a horvátok közélégületlenséggel fogadták, „már attól is félvén hogy tartományuk Magyarországtól is elszakittatván, Styriához fog csatoltatni.“

Belefáradva a nemzet sérelmei s bajai orvoslatának sikertelen sürgetésébe, egy időre mintegy apathiába süllyedt, megnyugodni s megadni látszván magát sorsában. De a nyugalom csak erőgyűjtő pihenés vala a megkezdendő hosszú és heves harcok előtt, minő a szélesend a tengeren, az azt mélyéből felzavaró vihar előtt lenni szokott.

Mert a polgári és vallás szabadsági sérelmek által felizgatott nép az 1604-ki országgyűlés törvényezikkei közé önkényszerűleg beiktatott 22. §. — melyben Rudolph az eldődők által, a cath. vallás megerősítésére alkotott törvényeket megújítván, az országgyűlésen minden vallási vitatkozást megtiltott, s azokat, kik ilyenekkel a gyűlést megzavarni bátorzkodnának, mint veszélyes ujitókat, az e tárgy törvényekben kiszabott büntetéseknek alávetni rendeli — valamint a német zsoldosok, különösen Belgiojoso gróf Baroiano és az erdélyi parancsnok Barta kegyetlenkedései és pusztításai által, végre felkelésre korbácsolták a népet, melynek élére Bocskay István állott, ki török segílyel vivta ki a nemzeti s vallási sza-

badzságot. Mi szomorú bizonytsága annak, hogy a germanizáló osztrák kormány által jogaink kevésbé biztosítvák, mint a pogány török által; más részről azon tény, hogy kivíván Boeskey a szabadságot Mohamed nevéértől kínált koronát, azon szavakkal utasítván el: hogy „míg él Magyarország koronás királya, koronát más nem viselhet,“ az 1608-ban Illyésházy nádor közremunkálásával kötött békét elfogadta, — élő bizonyítványa a magyarnak a törvényesség iránti tiszteletének.

II. Ferdinándnak a rom. cath. vallást a protestans vallásnak romjain hajdani fényére emelni törekvő terve, — miként Németországban a 30 éves háborút szította: Magyarországon, a catholicusok és protestansok közt új viszályt támasztott, mi az utóbbiak sérelmei nem orvosoltatván, a Bethlen forradalomban tört ki; ki egy „Querelae Hungariae“ czimű nyilatkozatban támadása okait kihirdetvén, seregével csakhamar az egész felvidéket elárasztotta és a cseh-, morva és osztrák protestansokkal szövetkezve nem csekély veszélybe ejtette a bécsi kormányt.

Valamint Bethlen Gábornak háromszori felkeléseit: az 1621-ben nikolsburgi, 1623-ban bécsi és az 1625-ben gyarmati s pozsonyi békék: úgy a svédekkel szövetkezett Rákóczi Györgynek szabadság harczait az 1645-ki linczi béke lecsillapíták ugyan egy időre, azonban a nemzet és fejedelem közti bizalom meg nem szilárdulhatott, a kormány nemzetellenes törekvései mindég ugyanazok lévén.

Hogy minő volt már ekkor a kormány iránti hangulat II. Ferdinánd és III. Ferdinánd alatt: kitűnik egy Bethlen Gábortól a zultánhoz intézett levélből, melyben kedvező békefeltételek kialkudozása végett, szükségesnek állítja Budára hadat küldeni; „mert — úgymond, — valaki békességet akar kötni valamely országgal vagy fejedelemmel, főleg a némettel; szinte úgy kívántatik a békecsináláshoz had, valamint a hadakozáshoz.“ De még világosabban Eszterházy Miklós nádornak Ő Felségéhez irt, a helyzetet festő 1643. Jun. 14-én kelt leveléből; hol úgymond: „Addig fog tartani az országlako-

soknak ezen idegensége, míg panaszaiknak s az ország rendelkezéseiből szedett követeléseiknek elég nem tétetik; mindaddig zavarnál egyéb tőlök nem várható; mert minden tanácskozásaikban bármi terjesztetik is elébök, attól tüstént eltérnek, s panaszokra fakadnak, hogy mind a vallás tárgyában, mind egyéb szabadságaikban sértetnek és zavartatnak, azokból pedig mik nekik ígértettek, a törvényezikkekben végeztettek s a felavatási oklevélben Ő Felségétől elfogadtatott, semmi sem teljesítettik; minélfogva végre is oda mennek az ügyek, hogy végveszélybe sülyed a nemzet, vagy valamely iszonyú változás erőszakosan fog kitörni.“

De a nádornak ezen őszinte hazafias szivéből folyt tanácsai, mint már többször; úgy most sem fogadtattak el.

És a jóakarató; de gyenge I. Lipót kormánya alatt, végre nyíltan fellépett a bécsi ministertanács Magyarországnak a német birodalombai kebelzését ezéltzó tervével.

Már az 1664-ben sz. Gotthardnál Montecuccoli által, a törökön aratott győzelem után, — a Renninger császári követ által a portával „sine me de me“ kötött és inkább legyőzött félhez mint győzöhöz illő béke, mely még a német birodalomban is közeli ügyletlenséget okozott, Magyarországot, mélyen sérté nemzeti öntudatában. — Nyilván hallatott: „miként 118 év óta esküdnek már a királyok s esküdött Lipót is koronáztatásakor arra, hogy az országot illető ügyekről, békéről és háborúról a magyarok tanácsával határozand és legszentebb jogaink a kormány által még is lábbal tiportatnak. — De voltak olyanok is, kik a kormányt egyenesen arról vádolák, hogy önkényre törekszik s az alkotmány szabadságát elnyomni akarja, más részről az ország javával mit sem gondol, csak a német tartományok boldoguljanak.

A főnemeseeknek és kir. tanácsosoknak a béke pontjai hivatalos meghallgatása végett Bécsbe történt felhívása: nem csak hogy nem nyugtatá meg a felingerült kedélyeket, de még inkább megerősíté azon hiedelmet:

hogy a német ministertanács a békét éppen alkotmány-ellenes indokból kötötté legyen.

Ezen bécsi gyűlekezeti iránti bizalmatlanság kitetszik Zrínyi Miklósnak Vitnyédihez írt szavaiból; midőn az őt óvna, hogy ne menne fel Bécsbe: „Conscia mens recti famaé mendáciaé ridet.“ Semmit sem vétettem, úgymond, ha veszek, ártatlanul, tisztességesen, az igazságért, nemzetemért veszek, hogy azt a törökkel való gyalázatos békét nem javallottam.

S nem csekély aggodalommal hagyák el magyar főuraink Bécsset, a ministerek elveit vélvén kifejezve halani azon gunyos mondásokban, melyek az udvaroncoktól a városban körülhordattak, fenyegettetvén a magyarok: hogy kaczagányaik, drága forgói lefognak szedetni; dolmányaik arany s ezüst gombjai majd ólom gombokkal cseréltetnek fel, cseh nadrág huzatik fel rájuk, fék és iga vettetik kevély nyakukba. (Cornel Katonánál — 617. Apaffy lev. 900).

A vasvári békepontok szerint köhalommá változtatott Székelyhid romjaiban sokan a Porcia-Lobkovicz ministerium által aláasott nemzeti szabadság veszedelmének előképét tekintették.

A német zsoldosok pedig a népet annyira zaklatták, hogy a különben gyűlölt török kormányt a fenlévőnél inkább óhajtáná, (Bethlen Katonánál: 33. 697) s a gyűlölet csakhamar a németek ellen oly fokra hágott, hogy midőn kisebb csoportokban utaztak az országon, a megyék helysegről, helységre kénytelenítetének őket kísérni.

A német ministerek alkotmány-ellenes törekvései által a fejedelem és nemzet közt e megzavart rendében: a honatyák hazájok veszedelmét látván, az 1665-ben a trencséni fordókban, utóbb Patakon és Beszterczén tartott gyűlekezetekben, nyíltan kimondatott: hogy a magyarok megegyezte nélkül kötött béke, az önkényes uralom kezdeté; azóta a ministerek megszabadulván a töröktől való félelemtől, arra törekszenek, hogy az országot megigázzák, a végre hozatott be, úgymond, a német katonaság, hogy a fegyvertől elszokandó néppel kényők sze-

rint bánhassanak stb. S arról tanácskoznak, miként lehetne a német ministerektől elnyomott ország szabadságát helyreállítani, s azoknak az alkotmány fölforgatására irányzó rendeleteit meghiusítani.

A Wesselényi nádor, Nádasdy országbíró, Zrinyi Péter és Frangepán horvátbán által szőtt összeesküvés határozata lön: a Felséghez intézendő kérelem kinem hallgatása esetében a sértett nemzeti szabadságot II. Endre ellenállási törvényzáradéka értelmében, török pártfogás alatt fegyverrel is kivívni.

A portánál levő cs. követ Casanova által az összeesküvés azonban fel lön fedezve és alig tüzé ki I. Rákóczy Ferencz Kassán a lázadás zászlóját, Zrinyi, Nádasdy és Frangepán vérében csakhamar annak tüze már is elfojtatott.

S meglévén büntetve az összeesküvés főbbjei, s sokan, köztök ártatlanok is életök és vagyonoktól megfosztva: Lobkovicz és ministertársai Hoher, Nostiz és Martiniz megjöttek híven az időt, melyben régi alkotmány eltörlő tervöket végrehajtanák, — nyíltan felléptek most azon eltökéléssel, hogy Magyarországot alkotmányos szabadságától megfosztva, ennek kormányát, a Csehországban felállított modor szerint intézzék el.

A legfőbb polg. és hadi hivatalokból a magyarok elmozdittatván, helyeikbe németek neveztek.

Bécsben sokat tanácskoznak, mi volna teendő, hogy Magyarországot bajaiból kiragadják, a zavarok gyökerét kiirtsák, a nemzeteket megnyugtassák s engedelmességre bírják. (Wagner Hist. temp. I. 286). — És a tanácskozmány eredménye lön: hogy a nádori s kir. helytartói tiszt neve s hatósága örökre eltörltessék, helyébe német kormányzó neveztessek, ki egy mellé adandó tanáccsal igazgassa az országot.

Hogy mennyire ment Lobkovicz miniszerelnök vakmerősége s egyszersmind elbizakodottsága, kitűnik az ő megbízásából, — Martinicznek Szelepesényi esztergami érsekhez intézett leveléből, melyben t. k. mondja: „hogy a rendeknek a királlyal nincs egyenlő hatalma a törvény-

hozásban; a főpapok s mindkét rendű nemesek alattvalók, a többiek szolgák; az ország fegyver által lévén meghódítva, akármit parancsol a király, nincs joga ellenzeni, nem gátolhatja győzelmes szándékait. — A király határozatának ellenszegülők azon pille sorsában osztoznak, mely a gyertya lángjába repül.

Szelepcsényi s pártjának ellenmondása elhangzott s 1673. febr. 27-én Ampringen Gáspár a németrend nagy mestere Magyarország teljhatalmu kormányzójává nevezetett.

És mind szomorúbbá s egy meghódított tartományhoz lőn hasonló nemzetünk története, melyben borzadalmat gerjesztő vérnyomokat hagytak egy embertelen Kobb, Strasoldo, Spankau és Caraffa kegyetlenségei, melynek a külföldet száműzöttekkel, a vesztőhelyet kivégzettekkel s a börtönöket martyrokkal Triestet és Nápolyt, gályarabokkal népesítének és töltének be.

A boszuló Nemesis sohasem hagyja büntetlenül azon gonoszokat, kik egy nemzet boldogságát alacsony önzésüknek áldozatává tenni nem irtóznak. Az erkölcsi világ e törvényének sulya érte el 1674-ben a sagani herceget Lobkoviczet is, ki mint a császár főudvarmestere s első ministere, főoka s forrása volt azon nyomornak, mely Magyarország életerén dült és nem kevésbé rágódott Austria meggyöngült életfájának gyökerén. — Lobkovicz 1674. oct. 7-én bukott meg s három nap múlva — mert csak ennyi időt volt szabad mulatni a székvárosban, — a nép gúnya és szitka közt ment Csehországba radniczi jószágára, mely neki száműzetése helyéül rendeltetett.

De fájdalom Lobkovicz megbuktával még nem lőn a bajokon segítve; mert ben maradt a hasonelvű ministeriumban az ő átkos szelleme, mely nem engedé a fedelmet az ország ösmeretére jutni, és így lehetlenné tévé az orvoslást.

Magyarország és Erdély ekkor két pártra szakadt; az egyik békés kiegyenlítést kísérelt meg; a másik készebb vala elveszni, mint sérelmei orvoslata nélkül a német zsarnok uralmat tűrni.

A békéspártbeliekkel Lipót három ízben : 1676, 1677, 1678-ban tanácskozáva felszóllitá őket, adnának véleményt : hogy mi módon volna a kívánatos belbéke helyreállítandó. — Midőn azonban a magyar urak véleménye oda ment : hogy tartassék országgyűlés, választassék nádor, töröltessék el a törvénytelen adó s katonaság, a hivatalok magyarokkal töltsenek be stb.; orvoslat helyett csak egy Hoher s társai az egész nemzetre szórt szitkát kelle a magyar uraknak hallani, kik miután óvást tettek : „hogy bár a pártosokkal semmi közük ; de ők a németek közt csak egyet esmervén el uroknak a királyt, nem türendik , hogy hazájukban a németeknek elébe tétessenek“ — valamenyien eredmény nélkül szétoszlottak.

A bajokon pedig a kormány nem segítvén, a francziáktól, lengyelektől és törököktől gyámolított elégtelenek ismét kitűzték a lázadás zászlaját és Késmárki Tököly Imrét választák vezérül s utóbb fejedelmökül, kit a porta is megerősített.

Ausztria tév-politicája által akkor a legkényesb helyzetbe jött ; mert még az országban a Tökölyi forradalom emelte fejét ; az alatt a wespháli és pyrenei (Roussilon és Németalföldön több helyet nyert) békék által Európában mind nagyobb hatalomra vergődött Franciaország királya XIV. Lajos el nem mulasztá ; részint Németország elleni harcaiban, részint a magyarokat pénz és ígéretek által támogatva ; s az ozmant harczra tüzelve, — Ausztria erejét gyengíteni.

Két ízben vala kénytelen Lipót XIV. Lajos ellen birodalmi sereget vezérteni. Először ; midőn a IV. Fülöp spanyol király halálával, Németalföldrei igényeitől, Holland, Anglia és Svédhon hármasszövetsége s az aacheni (1667) béke által elesett francia, a hollandi tartományokért kárpótlást szerzendő : 1674-ben három sereggel rontott Németországra s még Elzásznak Montecucoli általi elfoglaltatását meggátlá, Franche-comté hódítá meg ; 1680 — 84-ben pedig a nemzeti kamrák által békében folytatá hódításait s Strassburg és Luxemburg erősségeket őrséggel megrakta.

Mind ezt Ausztrianak gyengesége érzetében tünnie kellett.

Hogy Magyarországbán a Tökölyi partiakat is kéz alatt segíté XIV. Lajos, kiknek 1681-ben 50,000 ftot küldött, mutatja egy e korbéli emlékpénz, melyen XIV. Lajos arczképe s a következő felirat állott:

„Vivat Ludovicus decimus quatuor Rex Galliae;“ a tulsó részen pedig:

„Patronus et Protector Hungariae.“

A francziáktól felizgatott zultan pedig elhatározá: 1683-ban Kara Musztafa nagy vezért 200,000 sereg élén Bécs ellen küldeni.

Ausztria élethalálharczra készült! Lipót a német császár s magyar király, szövetekezett Szobieszky János lengyel királlyal, és bajor szász és más német fejedelmek segédhadai egyesültek Lotharingiai Károly vezérelte császári zászlók alatt.

A Szobieszky és Stahremberg által megmentett Bécs és Párkány melletti diadalok 1683-ban elhomályosíták ugyan a félholdat; az 1686. sept. 2. a 145 évig török járom alatt nyögött Budavára felett is feltűnt a szabadság csillagzata, s 1687-ben aug. 27-én vivatott Mohács mezején, engesztelő áldozatul a 161 év előtt itt elvérzett nemzet virágaért a második nagyszerű harc és 20,000 török vérében mosatott a nemzet dicsőségében a másfél százados szolgajárom által, a nemzet dicsőségén ejtett mocsok; a honfi kebelnek a török sorvasztó járma alól felszabadult hona feletti örömelelete még sem lehetett tiszta; mert az erejében megtört ozmantól a fegyver, a harczaiban kimerült francziától a pénzsegély tagadtatván meg, és így Tökölyi szerencse csillagzata is letűnván, ki nem sokára törökföldön, Nicomédiában vala leélendő bús napjait: a bécsi kormány ellenséges indulata előbb az eperjesi vértörvényszék és Caraffa vérengzései, utóbb az 1687-ig országgyűlésen ujjlag nyilvánult.

Nyiltan mondatott az 1687-ik országgyűlés kir. előadásaiban: „Adhatna ugyan Ő Felsege ezen országnak, melyet részint a lázadók, részint a török kezéből annyi munka, vér és költség által foglalt vissza, teljes joggal

új törvényeket, s mit fegyver által foglalt el, azt hadi-jog szerint magának s örökösinek öröksége szerint megtarthatná, s illő szelid törvények szerint kormányozhatná : Ő Felsége mindazonáltal vele született kegyelménél fogva a rendek régi jogait és szabadságait illetlenül akarja hagyni, s azokat az első Ferdinánd által koronázásakor mondott, úgy most újonnan alkotandó esküforma szerint megkoronázandó fiával is megerősíti.

Hogy azonban a bécsi kormány szándéka a király legjobb akarata mellett, nem vala őszinte, s a fegyverjognak azonnali igénybe nem vétele által nem czéloza mást mint az osztrákház fiörökösödési jogának megállapítását, s a II. Endre ellenállási törvényczikk záradékának eltörlését, bebizonyult ennek keresztül vitelével szétoszlott 1687-ki országgyűlés után.

Ez év óta országgyűlés nem tartatott. 1693-ban a török háború költségei fedezése végett az országra önkényesen 2 millio adó vettetett, mely 1695-ben megkettőztetett.

A vármegyék ezen legkényesb részöket sértő rendeletre feljajdulván, az ország nevében is óvást tőnek s feliratokban panaszkodtak a törvénytelen adó s az akkor u. n. „portiok“ ellen; de a kérelmek a királyhoz sem jutottak, a követelt adó mennyiség pedig karhatalommal beszedetett.

Az 1696-ban Bécsben tartott tanácskozmányban maga a német ministerium előharczosául választott Kolonics bibornok esztergami érsek s cancellár nyiltan fellépett, s törvényeink biztosította political s vallás szabadság ellen, s ekép mert nyilatkozni : „Én Magyarországot rabbá fogom tenni azután koldussá s így majd katholikussá.“ És nines mi úgymond inkább éreztetné velünk, Ő es. k. Felségének atyai jóságát, mint ama eltökéllése, hogy Magyarországgal, úgy fog bánni mint a többi örökös tartományokkal.

Kolonics egy nagy munkát nyújtott be a ministereknek, melyben kimerítőleg értekezett az osztrák német tartományok kormányrendszerének Magyarországra alkalmazása módjáról s egyebek közt arról is, miként le-

hetne a kincstár kimerült állapotában Magyarországot fináncz. tekintetben hasznosabbá tenni? Kolonics terve s dolgozata szerint három pontban egyesíté előadását, a ministertanács: 1-ör hogy azon megyék nemesei, mellyek eddig a törököknek adóztak, ezen adótól lett megszabadításukért a kir. kincstárba évenként bizonyos adót fizessenek. 2-ör azon megyék melyek egészen a török hatalma alatt voltak, mint fegyvererő által szerzetek, mindaddig katonai kormány alatt maradjanak, míg a kincstártól magokat ki nem váltják. 3-ör azon egyes urak és nemzetek, kiknek ősi jószágai a töröktől visszafoglalt részeken vannak, egy Bécsben felállítandó új szerzeményi bizottmány (Comissio neoquist.) előtt mutassák meg jogaikat, mik ha valóknak találtnak, jószágait visszanyerik; de a kincstárnak azok visszafoglalásáért tett költségei fejében váltságdíjúl különösen meghatározandó összeget fizessenek.

Az indítvány megdöbbené a gyűlést, s a rémület elnémitá a honatyák ajkait; de felszóllalt a vallásához, honához s törvényes fejedelméhez egyaránt hű főpap s országnagy Széchenyi Pál a kalocsai érsek, — Istvánunk méltó elöde, ki utóbb is közvetítő szerepében király és nemzete közt a legnagyobb érdemekre tön szert; szavaiban ügy-ismeret s a meggyőződés igazsága ült; ellmondott Kolonics javallatainak s oly kísérleteknek, melyek által az ország alaptörvényei s a szabadságért halni is kész népnek alkotmányos jogai fönforgattatnak; az államszerkezetbeni szükséges orvoslatoknak és adókivetés eszközét egyedül az országgyűlésbe helyezvén.

Lipót a jóakarató fejedelem, osztozva Széchenyi nézetében, azt válaszóla e szabadelvű hazafinak „hogy már ő maga is tette ezen ellenvetést kormány tanácsosinak; de ezek állíták legyen, hogy az esztergami érsek, nádor s több előkelő magyar urak nagyon óhajtanák ezen újításokat; ezen hitben engedte ő meg most, hogy tanácsosi azokat a magyar uraknak előadják, a nemzetszabad akaratát azonban ezen újítások elfogadásában vagy félrevetésében nem akarja megszorítani.”

A kimondott elv, főleg miután 1699-ben a törökökkel

kel a carlowiezi béke meg lön kötve, még is foganatba vettetett.

A carloviezi béke a német császár és a török közt kötöttetett; az oklevélben, magyar királyról, Magyarországáról, szó sem fordul elő; e kifejezések helyett gondosan használtatván e szavak: császár, császári birtok, császári alattvalók.

A Kolonics által a tanácskozmányban javaslatba hozott új szerzeményi bizottmány (forum neoaquisticum) valóban felállítottatott, s a fegyverjog a vármegyék és egyes jószágok ellenében egész szigorral alkalmazásba tétetett. Végül a nemességre, melynek adóztatását a háború költségei valamennyire kimenthették, a béke megkötése után 1698-ben egy új adó neme vettetett, miszerint jövedelmeinek 16-od részével köteleztetett járulni a jobbagyok adójához; a főbbekhez nem tartozó nemesek pedig (nobiles extra seriem constituti) a következő esztendőben a jobbagyával mindenben egyenlő adózás alá tettek.

S az elégtelenség ismét oly fokra hágott, hogy a jelen hangulatból a dynastiára támadható vést, Eszterházy Pál a nádor Ő Felségéhez intézett feliratában élénken előadván eként nyilatkozott: hogy ha a kormányelvek meg nem változnak s az új adóról kibocsájtott rendeletek vissza nem vonatnak, meglássa, mely országnak leszen ő királya, maga pedig nádora.

Ily állapotban volt a dynastia sorsa politicája folytán Magyarországon, akkor; midőn: II. Károly spanyol király 1700-ban meghalván, a kitört spanyol örökösödési harcban, Hispania a parisi és bécsi udvar viszályalmájává levén, — Ausztria hadai nagy részét az országból kivonni kényszerült.

Az agyarkodó francia kormány Ausztria szorongatott helyzetét, melybe önmagát ejté, — ismét felhasználni, el nem mulasztá. És felösmervén a Rákóczy-házban a magyar forradalmak e boulevardját XIV. Lajos a Sároson mulató II. Rákoczy Ferencznek még II. Károly életében (1700) ajánlatot tett, hogy őt pénzzel is segitendi, ha a magyar elégtelenek élére állván, I. Lipót ellen fegyvert

emel. — Rákoczy és Bercsényi nem vették idegen szívvvel az ajánlatot és kedvező alkalomra vártak.

Ez meg lön adva midőn 1703. tavaszán az adó szedőktől a kétségbeesésig zaklatott nép kebeléből, Pap Mihály és Bige György Lengyelországba Rákoczyhoz küldettek, kérvén őt nyujtani segédkezet a haza megszabadítására, mi most, úgymondának ők; midőn a császári had az országból majd nem egészen kiverettetett, könnyen sikerülend.

Rákoczy megjelent; s „Recrudescunt inclitae Hungariae gentis vulnera“ szavakkal kezdődő a sértett nemzeti szabadság ama hires; de gyászemlékü szózatában, fegyverre kelése okait elősorolván, megkezdé a hazánkon 8 évig dúlt és „Istenért, hazáért és szabadságért“ lobogott zászlók alatt vívott polgári háborút, az anyjában Zrínyi Ilonában kialudt Tököly forradalom tüze, benne mintegy új és erősebb lángra lobbanyván.

Sígy lön, hogy miként a vasvári béke a Wesselényi s Tököly mozgalmaknak volt előzménye; aként az 1699-ben kötött carloviczi béke következményeivel a Rákoczy szabadságharczot idézte elő.

A Rákoczy-forradalom az aristokrátiának viszhatása vala a bécsi kormány political irányzata által absolutisticus monarchia irányában. Ennek kifejezése vala az 1705-ben Széchenyi confederatio, mely II. Rákoczy Ferencz főnöksége „Caput et dux“ alatt 25. egyházi és világi főurra ruházta az ország kermányát; és az 1708-ki onodi nemzeti gyűlésen az osztrákház detronisatiojában látjuk az aristocratiai ellenzéknek végnyilatkozatát a monarchia ellen.

Azonban az „Eb ura“ felkiáltás, mely Ausztriát trón vesztettnek nyilvánítá nem sokára a Rákoczy bekövetkezett bukásának lön előhírnöke.

Mert egy részről a saját szabadságára féltékeny; de a monarchicus érzelmü és az uralkodó jogai iránt mindig tisztelettel viseltető nemzetnél ellenzékre talált; — sőt magának Rákoczynak monarchicus érzelmeiről tanúskodik, a József trónraléptét hirdető kir. nyiltlevélre adott válasza: „úgy tekintí, úgymond Rákoczy a király kor-

mánya elejét, mintegy jótévő csillagzatot, mely a nemzetet már majdnem elborított vészföllegeket szétszlatandja." A magyarok reménylik, hogy régi szabadságukba őket visszahelyezi. Ő maga mély tisztelettel hódol Ő Felsége személyének s kész az egész nemzettel visszatérni hűségére remélvén, hogy Ő Felsége eltörli azon igazságtalanságokat, melyek által a ministertanács, visszaélve a jó fejedelem nevével s hatalmával a nemzetet zaklatta.

Más részről pedig a francziákon Turinnál (1706) és Malplaquet-nél (1710) vívott diadalok által Ausztria hadereje újra növekedvén, Magyarországon is erélyesebben léphetett fel.

S így történt; hogy Rákoczy 1710-ben jan. 22-én Vadkertnél csata, s úgy vesztett levén Pálffy János s Károlyi Sándor által létre jött a nemzet jogait biztosító s a megtért pártosoknak kegyelmet hirdető szathmári béke. (1711) Vadkertnél csatát, a szathmári békében egy nemzetet nyert Ausztria.

*

És politicájának fordulat pontja állott be! A westpháli béke, mint a harmincz éves háborúban legyőzöttet, a szathmári, mint a szabadság harczaiban győzöt, vívék Ausztriát a német-öszbirodalom eszméje kivihetlenségének tudatára egy részről; még Lipót kormánya elég bizonyosságát adá más részről az anyagi erők elégtelenségének egy kormányhatalom szilárd alaprai fektetésére; s megmutatá, hogy hol a fegyverjog az államelv, az állam tekintélyének határát csak a fegyverek hordereje jelölheti. Egy Wesselényi összeesküvést, meglehete fojtani Zrinyi, Nádasdy és Frangepan vérében; és Tököly felkelését a fegyverek szerencséje s az eperjesi vértörvényszék elnyomhatá; de nem egy nemzetnek jogérzetét s nem ennek új kitörését; a Rákoczy szabadság harcban; mert erkölesi erőt csak erkölesi erő győzhet le s az igazság, mely az államok egyedüli szilárd alapja.

„Óhajtom hogy, történetem hibáimmal együtt irassék meg, hogy fiam abból magának tanúságot merithessen," mondá politikai tévelyeknek önvallomásában a taná-

csosi választásában oly szerencsétlen volt Lipót a jóakarató, de gyenge fejedelem.

I. József, atyja példáján okulva alattvalóivali kiengeztelődés politicáját kezdé; s a nemzeti létében szabadságában megsértett nemzetnek lázadásra tévedése, őt nem ragadta uralkodói tévedésbe; semmi szerencsétlenség nem volt képes őt szorúlt állapotában, hogy abból szabadúljon oly ígéretre birni, melyet magában jóvá nem hagyott s titkon megszegni szándékozott volna, ha majd reá alkalom ajánlkozik, vagy hatalmát azok elnyomására fordította volna. — S József ezen szelid lelkének, eszélyes és méltányos kormányelveinek hü lenyomatát képezik a szathmári béke feltételek.

De a korán elhalt József nem láthatta már, elveinek diadalát és teljesedve azon reményt, mely a béke oklevélben a nemzetnek, ha alkotmányszerűleg kormányoztatik, páratlan hűségéről kifejezett.

Mit József ki nem fejtett: testvérének Károly koro-naörökösnek lön hivatása.

III.

Károlynak ki mint császár VI-ik, mint magyar király III-ik egyetlen fiavadéka volt a Habsburg uralkodó háznak, — trónra léptekor első gondja volt a helyreállított békét szilárdítani s a nemzetben maga és kormánya iránt bizalmat gerjeszteni.

III. Károly kormánya politicájának súlypontját az állam benső ereinek összpontosításába helyezé. És ebben mind végeczélban kormánya politicusi megegyeztenek; de elágazók valának a kivitelben.

A hős savoyeni Eugen herczegnek, — ki a politicában szintoly tisztán látott, mint a harcok vezérletében, — az volt terve: hogy a jogaiban biztosított Magyarországnak minden mellék tartományait visszafoglalván, ezen országból egy oly hatalmát képezzen, mely Europa keletén meggyőzhetlen őre legyen egyszersmint az europai miveltségnek s rajta mint a polgá-

rosodás és kereszténység előházán mindégre megtörjenek az ozman bárhárság támadásai.

Eugen ezen tervének, — mely Ausztria jövőjének súlypontját Magyarországra helyezé, — ellenpártja pedig; a német birodalom eszméje helyébe, egy a német- szlav és magyar tartományok összpontosítása által létesítendő hatalmas osztrak-monarchia felállítását tűzte ki feladatául. Éz ezek valának az osztrak centralisatio első hősei; kik, I. József hirtelen bekövetkezett halálakor, a szathmári béke létrejövetelét és így a nemzetnek jogaiban megerősítését megakadályozandók, a kormányzó anyacsászárné nevében oly értelmű parancsot küldtek a Károlyival alkudozó Pálffyhoz; miszerint ő tüstént menjen Bécsbe s békebiztosi tisztét adja Cessani tábornoknak, remélvén a megtört szövetséges rendeket most könnyen megigázhatni.

Ezen udvari párt fondorlatai s irigysége, mely nem áttallá a zentai hőst árulással is bélyegezni, hogy őt el ejtse; — meggátlák ugyan Eugen tervének kivitelét; de nem foszthaták meg őt a kormány ügyekrei befolyásától. — Ő eszközlé, hogy Pálffy békebiztosi állomásán meghagyatott s a szathmári béke Eleonora anyacsászárné által szentesítettett, s III. Károly által megerősítettett; s ő állapítá meg a ministertanácsban azon elveket, melyek szerint Magyarország Károly alatt kormányoztatott.

Károlynak, — Eugen herczeg befolyása alatti kormánya még Magyarországon a király és nemzet közti kibékülés-, és újabb rend kezdetének; Austriára újabb virágzásnak is korszaka vala.

Mert még egyrészről Eugen a harcok e nagy mestere a török hatalmát megtörve, s kezeiből Magyarország melléktartományai nagy részét megszabadítván, s a Temesvár s Nándorfehérvár eleste után kötött passaroviczi békében (1718) Havasalföld az Olt, Szerbország a Timok Morva és Drina, Bosnyákország az Unna folyamig, a magyar koronához csatoltatván, Austria anyagi hatalmát emelte; a helyre állított jog állapot s bizalom által, más

részről annak egyszersmint erkölcsi súlyt is tudott kölcsönözni.

S ezen helyreállított bizalom alapjára építhetée egyedül Károly, midőn egyetlen fimagzata Lipót herczeg is ueghalálózna (1716). — nemzetsége leány ágának örökösödési jogát.

Már 1713-ban, részletesen meghatározá Károly háza ivadékainak örökösödési rendét, következő alapszabályokat alapítván meg, egy nagy államtanácsban :

1) Az örökös tartományok több fejedelmek közt soha sem osztassanak fel. 2) Az örökösödés mindég az öregebbet illesse. 3) Ha a férfiág kihalna, az örökösödési jog a leányágra szálljon s pedig elébb Károly aztán József s végre Lipót leányaira s ezek utódaira.

Ezen úgy nevezett *pragmatica sanctionnak*, azaz : a törvényes trónörökösödésnek mind a alattvalóitól, mind a külféjedelmektől való elfogadtatása, volt azután Károly minden bel és kül diplomatiái munkálkodásainak czélja.

A német örökös tartományok a leányági örökösödést 1720-ban, fogadták el.

Az 1712. és 1714. országgyűléseken jogaikban újlag biztosított magyar országos rendek (valamint Erdélyhön rendei által) 1722. jun. 20-án tartott pozsonyi országgyűlésen, minden nehézség nélkül elfogadtatván ; oly feltétel alatt állapittatott meg, hogy a király mindig catholicus legyen ; koronáztatásakor az ország jogai és szabadságai biztosítására felavatási oklevelet adjon s esküt mondjon ; kihalván pedig a leányág is, a király választási jog az országra visszaszálljon.

Ezen a király és nemzet közt kötött szerződés, ama békekötéseknek egyesség, és frigykötéseknek sorozatát képezvén, melyek I. Ferdinánd óta a szathmári békeig részint fegyverrel viváltak ki, részint közbenjárók által keletkeztek, néha pedig kölcsönös, méltányos értekezés útján létesítettek, — és német szláv örökös tartományok érdekeit Magyarország politicalai önálló helyzetével összhangzásba hozván ; mind azoknak a külföld irányábani

egyetemes ereje biztosított; mind pedig Magyarország függetlensége garantírozott az egész „személyes unio“-ban egyesült államszerkezet biztosított.

És megadtván a magyarnak legtöbbre becsült kincse a benne helyezett bizalom, az előbbi forradalmi korszakban a sértett jogai mellett a kormánnyal folyton küzdelemben volt nemzet fiait, megbékült oroszládként szemléljük a hűségben más népekkel vetekedve a trón körül seregelni s a feltüzelt nemzeti büszkeség megtermé gyümölcseit.

Savoyeni Eugennek az udvar és Magyarország közgyászára 1736-ban történt kimultával eltűnt ugyan az osztrák sasoktól egy időre a hadi szerencse; de fönmaradt a trón legnagyobb támasza népeinek általa ápoltt szeretete.

Mert Austria elveszté ugyan 1738-ban a bécsi békében: Siciliát és Nápolyt, kárpótlásul csak Parmát és Piacencát nyervén; a belgrádi békében pedig 1739-ben Belgrád, Szerbia, Bosnia és Oláhország ismét török kézre jutott; még az ekkor Austriával szövetséges Oroszország Azowot nyere s az által uralmát Kisásiában biztosítá; — s III. Károlyt a trónon követett nagy Mária Thérézia dynastiáját hét ellenség romlással fényezető Hydraként környezé.

Azonban, romlás helyett új Phoenixként látja a féltékeny Európa s a vetélkedő porosz II. Frigyes; Ausztria kezében jogait! Igen; mert, hol a nemzet s korona jogait biztosító „pragmatica sanctio“ fejedelmi örei ellene emeltek fegyvert; mellette küzdött szabad magyar kard s kard.

Sőt a Mária Théréziától családi és épen nem nemzeti érdekekben viselt 7 éves és bajor öröködési háborúkban is vetekedve, önkényt áldozának szeretett királyokért a hű magyarok s Collinnál Nádasdy Ferencz vitézsége határozta el a diadalt Ausztria részére.

És még is fájdalom! a kibékülése szép korszakában vetetett meg alapja Ausztria jelenlegi, fenállását veszélyeztető, kétes helyzetének; mert az osztrák centralisálók Eugen halálával mindinkább felülkerekedvén törekedéseik a „pragmatica sanctio“ által a trón s nemzeteket öszvekött

jogi kapcsolatot, mind lazábbá tévék s az esetlegességeknek alávetett tényleges állapotot idézték elő.

III. Károly bizalmát a magyar nemzet iránt, s hogy igazán tudta méltányolni a magyarnak királya iránti ragaszkodását: halála napján is tanusítá, Pálffy János tábornagyot ágyához hivatván és bizalmas beszélgetés közt ajánlván neki; vezetné tanácsával, támogatná az országban tekintélyével korona örökösét, M. Terésiát. Mindazonáltal találunk már az ő kormánya alatt is az osztrák-központosítás nyomaira.

Az első lépés erre már 1712-ben országgyűlésen lön megkísértve; midőn a XIV. Lajos francia király példájára a többi európai fejedelmektől s az osztrák-német tartományoktól már I. Lipót által felállított állandó hadak életbe léptetése a kir. előadásokban javaslatba hozatott.

Mely indítvány a százados harczaiban belefáradt nemességtől a 8-ik törvényczikkben elfogadtatott, s annak tartására szükségelt adó közakarattal elhatároztatott; mi által a nemesség felkelése és a banderiumok el nem töröltettek ugyan, sőt szinleg megerősítettet; de ezek csak rendkívüli esetekre szoritkozván, a nemesség kezéből a fegyver mintegy kivétetett.

De hogy már Károly, a magyar korona országait, a német örökös tartományokkal egyesíteni, vagy is egy osztrák közbirodalom kiegészítő részévé átalakítani szándékozott: kitetszik az 1723-ik pozsonyi országgyűlés I-ső törvényczikk előszavaiból is, melyben a magyar törvényhozás újabb időkig fentartott szokása szerint, a kir. előadásokban foglalt tárgyak a szentesített törvények bevezetésében mindig megemlítettetni szoktak.

Értesülvén, a KK. és RR. ő cs. kir. Felségének, azon gondoskodásáról; miszerint, a kir. meghívó levelek s kir. előadások értelme szerint, a magyar status s az ehhez kapcsolt országok gyarapodását s ezekben a belesend és bátorság megállapítását, külmegetámadás és erőszak ellen, a szomszéd örökös tartományokkal egyesítés által kívánja állandósítani; ezen irántok tanusított legkegyelmeseb indulatáért, valamint azért is, hogy ámbár római

birod. gondjaitól elfoglalva lévén, még is személyesen jelen országgyűlésen megjelenni s Magyarország s minden kapcsolt részeinek mind diplomatiái, mind egyéb jogait, szabadságait, menteségeit újra megerősíteni ajánlkozik, — hálás köszönetet nyilvánítanak“ t. i. az országosan egybegyűlt rendek.

Ezen szándéklott „realis unio“ azonban ekkor meg nem történt és ezért törvénybe nem is ment; mit elvitáztatlanul tanúsítanak mind az I-ső mind a II-ik törvényczikk szavai, melyekben, Magyarországnak sem más ország alá, sem mellé nem rendeltethetése, önkormányzata s függetlensége biztosított.

Sőt, hogy a „pragmatica sanctio“ által csak a „személyes unio“ jött létre az osztrák tartományok irányában; bizonyítja maga Mária Theréziának az 1741-ki pozsonyi országgyűlés sept. 11-én tartott trónbeszéde, melyben a „pragmatica sanctio“ elleneitől veszélyeztetett királyné, csak Magyarország védelmére hívja fel a honatyákat: „Ama szorúlt állapot, melyben igazságos ügyünk létezik, nem engedi, hogy azon veszélyeket, melyek Magyarországot minden oldalról iszonyuan fenyegetik, elöttetek tovább rejtve tartsam. Ezen ország koronájának biztonságáról, személyemről van kérdés. — Mindenkitől elhagyatva, rokonok és hűtlen szövetségesei által megtámadtatva, mim sem maradt, mint a magyarok hűségénél, győztes seregvereiknél és világhírű harcziás vitézségénél menedéket keresni. — Utolsó reményem a ti szeretetekre és hűségetekre van alapítva, s midőn erre bizon számítok, ti ezen gyászos és semmi halasztást nem tűrő helyzetben üdvös, tanácsokat és erélyes segélyteket tölem és gyermekeimtől meg vonni nem fogjátok.“

*

Az osztrák centralisationak s a velejáró bureaucraticus kormányrendszernek első apostola azonban még is csak Kaunicz herczeg, Mária Therézia országlára volt, ki politicájának sima hálózata által igyekezett elérni azt, mi helyett Lobkovicz, és Kolonics erőszakos fellépései csak véres reactioakat idéztek elő.

A magyar vitézség által vívott diadalokat ügyesen tudta Kaunitz terve érdekében felhasználni.

Az aacheni békében (1748) a „pragmatica sanctio“-t és az osztrák monarchia eloszthatatlanságát, vagyis az osztrák birodalom egységét, minden európai hatalom elismerte.

De leghatályosb szövetségese Kaunitz-nak volt maga Mária Thérézia; kiröl Bartenstein miniszter nem kételkedett megvallani; miképen a fejedelemlő legjobb kormánytanácsa önmagának; s ki valamennyi tartományait lényeges egységbe öszvesítő központi hatalom teremtését, az érdekek közösítésére s egyenlőségére és az erkölcsök szokások, szóval a népiség egymáshoz való közelbitésére igyekezett alapítani.

Csodálandó M. T. esze s ügyessége mellyel a nemzetiségére büszke, az idegent megvető magyarokkal bánt, hogy célját érje.

Ösmerve a magyarok gyengéit, ezekkel győzé le őket mind király és királyné; elnem mulasztván dynastiájának a magyar nemzet lelkesedése általi megmentéseért fejedelmi háláját szóval és tettel fényesen kimutatni.

A Lautenburgnál a „pragmatica sanctio“ ellennin, a magyar vitézek által vívott győzelem híret vett királyné, Pálffy nádorhoz irt levelében érzékeny szavakban fejezé ki háláját a vitéz nemzet iránt, mely, úgymond reményeit naponkint újabb tettekkel igazolja; „tudja ön — mondá utóbb — mily nagy volt szeretetem s bizalmam eleitől fogva ezen nekem drága nemzet iránt; . . . és semmi nincs, mit én az ország javára, hálás szívvel tenni kész nem volnék.“ S midőn a porosz királynak előhaladása magát Bécsset is remegésbe ejtené s Magyarország újabb áldozatra szólíttatott fel: „Apám, Pálffy — így irt az ügyes tapintatu királyné saját kezével a nádornak, — e lovat küldöm önnek, melyet hű alattvalóim leghivebbike méltó csak megülni. Vegye ön egyszersmint e kardot is, melyel engem ellenségeim ellen védjen; s fogadja e gyűrűt jó indulatom zálogául.“

S a királyi szép szó elnem téveszté hatását a lovagias

nemzetnél. — A nemzetnek tett azon ígérete beváltásául, hogy időnkint keblében fog lakni, Budán 1749-ben Mátyás hajdani palotájának romjai helyén, egy új kir. lakot kezdett építtetni.

Batthyányi Károly, József főherczeg koronaörökös nevelőjévé s főudvarmesterévé, Bajtay Antal, ügyész s tudós piarista tanítójává neveztetett, kikben magát az egész nemzet megtiszteltetve érezte. A királyi méltóság díszének s tekintélyének emeléseül „az apostoli király” czímet megújította. — A magyar vitézség örökítését a Nádasdy által kivívott colini diadal emlékére alapítá a Mária Therezia hadi díszrendet 1758-ban és 1760-ban a polgári érdemek jutalmául a Sz. István m. kir. díszrendet.

1745-ben a Jász és Kúnkerületeknek megengedte, hogy magokat a pesti katonai kórház urasága alól, melynek a németrendtől átadattak, a beíratos félmillio ft. lefizetése után kiválthassák, mi a nádor hatósága alá visszatette, s mind maig fenálló szerkezetökkel látta el.

1775-ben a Temesi bánságot visszacsatolta Magyarországhoz ; 1776-ban pedig Fiumét is, melyet az osztrák herczegek régóta, mint különvált semmi tartománnyal kapcsolatban nem levő uradalmat bírtak, a Magyaroknak adományozá, miáltal a magyarországi termékek az Adria vizen kivitel s ezzel, miként sok üdvös intézkedései által az ipar- s beljöllét emelkedését tetemesen előmozdítá.

S míg ezen intézkedések által a nemzet büszkeségének hizelegve, ennek ragaszkodását magának biztosítá ; a fő és alnemességet hiuságoknak tömjényezve nyéré meg. Mindennemű kitüntetésekkel édesgeté őket udvarához, s a székvárosba, hogy ennek élveit s amannak fényét megkedveltetvén, simuljanak a német népiséghez. E czél forgott legalább részben szemei előtt ; midőn magyar nemes ifjakból kir. testőrséget alkotott ; ez midőn a nevére hitt bécsi lovag academiában a magyar ifjaknak is helyt adott ; erre irányzott azon rendelete, mely által 1774-ben a kir. bizodalmas udvarnokok (aulae regiae familiares) egykor hadi, de már elavult intézeteit ismét megújította ; s

így maga körül a székvárosban a nemes családokból több tagokat gyűjtött össze, bennök az uralkodóház iránti ragaszkodást növelendő s a német szellemét ol-
tandó be.

És ezen eszközök kétségkívül nagy olvasztó hatással bírtak a magyar nemzetiségre, s a nagyoktól szélteben felvételni kezdett német műveltség, nyelv és viselet, a nemzeti bélyeget közönösítette; sőt egyésekben egészen kioltá.

De a nemzet jogérzetét kioltani képesek nem valának.

Már Mária Thérézia több fellépései is ingerültséget szültek az országgyűléseken. Így az 1751-ki országgyűlésen: Győr, Komárom, Zombor és Ujvidék uj sz. kir. városoknak a cancellár kijelentése szerint szavazattal múlhatlanul leendő becikkelyezése: a Rendeknél határozott ellenzésre talált, a városok ily korlátlan becikkelyezése által a megyék állását látván az országgyűlésen veszélyeztetve. A nádornak sikerült ugyan végre a becikkelyezést kivinni, de kijelentették a rendek; hogy miután eként zaklattatnak s országgyűlési szabadságuktól megfosztatnak további ellenzésüket hasztalannak látván, nem bánják, ha minden az udvar önkénye szerint fog is a törvény czikkékbe felvételni.

Ezen év óta pedig tetteleg is megkezdte Mária Thérézia a patens-kormányt; mert a rendek ellenzése feletti ingerültségét az országgyűlést bészáró trón beszédében kinyilatkoztatván, azután az egy 1764-ben a 7 éves háború okozta 200 millio államadósság fedezésére szükséges adó felemelés végett egybehívottat kivéve, országgyűlést többé nem tartott; mire őt valamint később II. Józsefet centralizáló törekvései mellett, részben a nemességnek sokban szükségelt átalakítási iszonyáról tett tapasztalatai is vitték.

Mária Thérézia rendeletei közt sok üdvösek valának; de melyek törvényen kívül állván, a kellő hatást tévesztették.

IV.

De tovább ment a Mária Théréziát a trónon követett II. József.

Mit Kannitz tervezett, s Mária Thérézia előkészített, azt ő végre akarta hajtani : mi nem vala más, mint az osztrák tartományok és Magyarország közti válaszfal lerontásával a kormányzás és törvényhozásbani egyenlőség és nemzeti egység alapjára fektetendő osztrák monarchiát felépíteni.

És nem kevésbé keble Geniusától, mint százada két nagy emberének I. Péter orosz czár és II. Frigyes porosz király példáitól ösztönöztetve erélyes elszántsággal, határozta el magát a nagy munkára.

Az első lépést erre II. József az 1784-ben hamvazó szerdán a m. királyi Helytartótanácsához intézett azon parancsa által tévé ; miszerint a királyi méltóság jelei és Magyarország szent koronája, melyért apáink annyit küzdtenek Bécsbe hozassanak. — „A trójaiak, úgymond Geisler Korvin, — midőn a palladiumot elvesztették, nem voltak levertőbbek, mint a magyarok koronájok elvitelekor ; egy szabad nemzet siratta szent ereklyéjük s benne alkotmányok , szabadságuk és hazájuk sejtett vesztét.“

De Józsefre s a dynastiára nézve, e nap : a szerencsétlenség napja volt, mert reá nézve a magyarok szeretete és bizalma trónjának legnagyobb támasza visszavonhatlanúl veszve lőn. — És az 1784-ki hamvazó szerda kimondá Ausztriára, az egyház ime szavait „Pulvis es, et in pulvim reverteris,“ mert mellőzván József sz. István koronáját, emberi kezét tévé ama szent frigy szétbontására, melyet a szent jelvényben : Isten a fejedelem és nemzet közt kötött. A korona elvitele, mint kezdete a leendő újításoknak, a magyar ősi alkotmány ellen irányzott csapás vala. Melyet a felébredt nemzeti öntudat megmenté ugyan az enyészettől ; de elzsibbasztá az osztrák államtestet, megfosztván erkölcsi erejétől a magyar támaszától, melytől lelkesítve vala csak képes a III. Károly és Mária Thérézia alatti viharos idők daczára dicsőséggel megállani.

A nemzetek életének alapja a jog, azért az ettől meg-

fosztott államtestet nem vala képes lelkesíteni József ama rendelete, mely a latin nyelvet mint holt nyelvet eltörölvén, a németet tette a birodalom nyelvévé; mert az autonómiájától megfosztott állam, élőhalottá, pusztá gépezetté levén, — nem vala többé a nemzeti tevékenységnek, csupán a fejedelmi önkénynek közlönye. És mikint a czélt tévesztett nyelv egyenlősége; aként nem vala képes József Magyarországon, a municipiumot eltörölvén, az országnak kir. biztosok által kormányzott kerületekre felosztása, a physiocratiai adórendszer behozatala, a nevelés csak nem gépi egyenlősítése által az óhajtott központosítást keresztül vinni; mert egy alkotmányos életfát akarván az absolutismus futó homokjára ültetni: az árnyában megnyugodni akaró idegen kertész, üdülés helyett, csak a düledező törzsnek súlyát érezheté vállaira nehezni.

Mert feledvén József, hogy az erkölcsi természetet sokkal kevesbé lehet mintába szorítani, mint az anyagit; midőn alattvalóit minden áron boldogítani akarta, hol fenálló jogokba s érdekekbe ütközött, s gyakran kényszerhez nyúlt mi múlhatlanul ellenhatást szült.

Megkezdett ösvényén József ejelszó mellett „Tu contraudentiorito“ Következtesen haladván a megyék számos lelkes felirata daczára, — melyekben nehogy köteles hűségök ellen vétsenek, alázatosan s bizalom teljesen kijelenték Ő Felségének; miként őket soha sem fogja arra bírhatni, hogy alkotmányos jogaik s kiváltságaikról önkényt lemondjanak — tervének kivitelét és sikeresítését hatalmas szellemének minden erejével előmozdítá.

A fejedelmi lángész önkényének küzdelme vala ez, egy nemzet közszellemével, melynek alapja századok joga; fegyvere a hatalmas megyei vis inertiae vala. A vésznapjai a kormányok próbáltatásának napjai. És bekövetkezének ezek Ausztriára nézve, midőn 1787-ben ismét kitört a török háború és József népeinek erejét, tehát főleg Magyarországot is igénybe venni kénytelen vala. — Ekkor mutatkoztak az önkényes kormányzás gyümölcsei!

Józsefnek ugyanis a dunai s feketetengeri kereske-

désnek virágzásra emelése kedvencz eszméi közé tartozott. A magyar és osztrák kereskedőknek közlekedése, az aldunai és Feketetengeren, nem különben szárazföldön is a török tartományokban elég kedvezőleg volt ugyan szabályozva, már a passaroviczi s belgrádi béke-kötések által is; de a török vadság ebben számtalan akadályokat gördített a vállalkozók elé, az 1784-ben febr. 24-én a portával kötött sinéd-kereskedelmi szerződés, új kedvezésekben részesíté ugyan Ausztriát, de e szerződés is jobbra csak papíron maradt.

És ezen az, ozmánai feszültségből — melyet Józsefnek a törökkel Krimmia elfoglalása óta ellenséges viszonyban levő szentpétervári udvarral kötött barátsága csak nevelt, — fejlődött, a bécsi és török udvar közt a nyílt háboru. Mely azonban csak az orosz érdekeket előmozdító harcza volt Ausztriának; mert beteljesedének egy az időben irt röpiratnak ime szavai: „József, ki még gonosztevőket sem ölet meg, báránnyokként engedi lemeszároltatni ártatlan alattvalóit, hogy zsirjokból egy lámpát tápláljon, melynek neve: hiú dicsvágy. „II. Katalin cárné ha nem is hajtá végre I. Péter cár állítólagos végrendeletének ama pontját, melyben az Konstantinápoly meghódíttatását s a régi görög császárság feltámasztását tűzé ki utódainak feladatul, — a Krimet kiküzdvén s Akiermant, Galaczt s Szendrőt elfoglalván a töröktartományokon túl súlyt és döntő befolyást magának kivívta. Még Ausztria — annak daczára, hogy a maga II. Józseftől s Lasey és a diadalkoszorús Laodontól vezérlett osztrák hadak által, Nándor-fehérvár elestével: Végszendrő és Szerbia egész a Timok folyamig elfoglaltatott és úgy látszott, hogy a következő évi hadjárat Stambul s a fényes portá sorsá felett határozand, — ezt elveszté, melyre helyzeténél fogva is leginkább számithatott. És miért? Mert még az uralkodó, — elv, de nem érdek barátban az oroszban kereste szövetségesét; reformjai által népeit idegenité el magától.

Magyarország, mely egy évtized előtt megmenté Ausztriát; sőt a 7 éves és bajor harczokban is készséggel áldozott; most megfosztva nemzeti fegyverétől sza-

badságától, természetes ellene a török ellen is nemlegességben maradt.

„József, úgymond Fessler, még Belgrád bevétele alatt követelék; miszerint a jövő háború élelmezésére szükséges természetényeket a tavali árszabás és feltételek mellett, a magyárok két, a többi örökös tartományok pedig összesen egy harmadrészt szolgáltatassanak ki, ezenkívül pedig, az új magyar hadsereg kiegészítéséhez kívántató újjonczok számából múlt aug. havától számolva, egész a háború végeig havonként 1350 állittassék.“

A vármegyék gyűlései mindkét pontot határozottan megtagadták és a vonakodás támokeit, méltóságteljes nyomatékkal, a fejedelemnek megküldötték.

„Subsidiumokat, úgymondának ők, országgyűlés nélkül nem lehet behajtani; mert hol országgyűlés nincs és a rendek teendőikben akadályozva vannak, ott a törvénynek nincs többé ereje; ott nincs törvény; és törvények, rendek országgyűlése nélkül Magyarországon monarchia sem képzelhető.“ — Kijelenték, miszerint részokról köteleseknek tartják, magokat a fejedelem megszentelt Felseégeért és személyéért életüket és vérüket feláldozni; de más részről mindent merni, mi ősjogaik, törvényeik és szabadságaik megvédésére emberileg lehetséges leend.

A német-szlav tartományokban szinte valának forróságok; Tyrol a hűség e népe nyugtalankodott; Csehország mozgott. És Németalföld, — hol már általános rossz hangulatot idézett elő II. Józsefnek Bajorhonnali csere terve; melyet II. Frigyes a protestans fejedelmek ellene szegezett szövetsége által megakadályozott, — már 1789-ben a lázadás zászlóját nyilván kitűzván, a császári helytartókat távozni kényszeríté, függetlenségét kikiáltá s magának új alkotmányt adott.

S éként önmagát megfosztva birodalma benső erejétől, külső támasz helyett erkölcsi megaláztatását kelle Józsefnek tapasztalnia.

Franciaországban a világ viszonyait utóbb gyökörökben fenforgatott óriási forradalom kitörésének mind nyiltabb jelenségei mutatkoztak. Holland, Angol és Po-

roszhon féltékenyek Ausztriára, az európai politikai egyensúly fentartását adván okul: mind a bécsi, mind a szentpétervári udvarnál a fényes kapu ügyét erélyesen kezdék védeni. Sőt a ravasz porosz kormány, legjobban felhasználva Ausztria gyengeségét; miután Danzig Thorn s Lengyelország egy részének elfoglalására a bécsi udvar meg-egyeződését ki nem eszközölhette, egy részről a törökkel forma szerint szövetségre lépett 1790-ben; más részről pedig II. Vilmos a magyarokat segély ígéreteivel lázadásra és az osztrákháztól elszakadásra izgatta; s az osztrák határookra sereget küldvén oly fenyegető állást vön, hogy József kénytelen volt a török háború minden előnyeiről lemondva, hadai nagy részét Morva és Szilézia széleire küldeni.

Ily dissolutiot okozott József egységre törekvő szelleme; mely megakadályozá Ausztriát, hatalmát az al-dunánál és így a keleten megállapítani; mi ha sikerült, a bécsi kormány sok bajai, a jelen nyugoti és keleti krízis aggodalmaitól ment és a dunai kereskedése virágzó állapotban lehetendett.

A nagy fejedelem, kit méltán illet az unokaöccse és utóda I. Ferencz császár s királytól emlékének emelt szobor e felirata: „Josepho secundo, qui salutis publicae vixit, non diu; sed totus“, meggyőződven tíz évi kormánya kemény próbája alatt: hogy — a kormányzása alá bizott nemzetek jólléte csak azon az úton érhető el, melyet a nemzet közbelegyezése és általános akarata jelöl ki, élte végperceiben; maga bevallá politicája tévelyeit, midőn önmagát népeért legyőzve, óriási művét, melynek felépítésén; de sajnos nem tartható alapon 9 évig fáradozott: 1790. jan. 29-én kezének egy tollvonásával megsemmisített. És megadván a nemzetnek mi a nemzeté, fejedelmi tisztének legszentebbikét teljesítve, szenderült át 1790. febr. 18-án az örök nyugalomra.

A történet az élet mestere, úgy mond Cicero! József ittléte Fessler szavai szerint is sokaknak súlyos volt, itt volt a még mindég mindenekre jótekonyn hatott nem csak utódainak a trónon: de a nemzeteknek is üdvös tanúságot s intést hagyván hátra; amazoknak

a törvény és alkotmányyszerű kormányzat; ezeknek az átalakulás mellözhetlen szükségességéről.

József kormánya története megmutatá főleg ; hogy a centralisatio az állam tespedése, mely a közszellemet, az egyes polgároknak az államéletbeni részvétét ki öli, megsemmisíti a municipalis szabadságot, a független községi rendszert, mi nélkül valódi lelkesültség és tevékeny honszerelem nem képzelhető. A centralisatio az állam, az ország és saját községe érdekeitől elvonja a honpolgárokat és a hatalom elvesztével, ezek iránt közönyössé teszi, — minék természetes következménye aztán, hogy a saját ügyeinél csak tétlen szemlélő szerepben részesült honfi, hidegen marad akkor is, ha az állam és rendszere romba dől.

Szabad községi rendszer nélkül nincs államüdv, mely erejének tekintélyének legfőbb biztosítóka. — Ezt bizonyítja Anglia, melynek községei az önkormányzat szent alapeszméje szerint szabadon és függetlenül kezeltetnek, és mely Europa legboldogabb állama lön.

Mig ellenben a centralisatio káros voltát következményeiben élénken festi le Franciaország ministere Malesherbes, ki 1775-ben egy ünnepélyes alkalommal így nyilatkozott XVI. Lajos alatt:

„Il restait a chaque corps, a chaque communauté de citoyens, le droit d' administrer ses propres affaires, — droit que nous ne disons pas, qui fasse partie de la constitution primaire du royaume, car il remonte bien plus haut : c' est le droit naturel, c' est le droit de la raison. Cependant il a été enlevé a Vos sujets Sire, et nous ne craindrons pas de dire, que l' administration est tombée a ces égard dans des exce's qu' on pent nommer puerils. Depuis que des ministres puissants se sont fait un principe politique de ne point laisser convoquer d' assemble nationale, on en est venn de conséquences en consequences, jusqu' a de clarer nulles les deliberations des habitans d' un village, quand elles ne sont pas autorisees par l' Intendant en sorte que si celle communauté a une depeuse á faire, il faut prendre l' attache du subdéléque de l' Intendant, par conséquence, suivre le plan qu' il a adopté employer les ouvrier s qu' il protège — et si la com-

munté a un procès a soutenir il fant aussi qu'elle se fasse autoriser par l' Intendant. Il fant que la cause soit plaidée a ce premier tribunal avant d'etre porté devant la justice et si l'avis de l' Intendant est contraire aux habitans, ou si leur adversaire a du credit a l' Intendance, la communauté, est dechue de la faculté de défendre ses droits.

Voilà Sire, par quels moyeus on a travaillé á etouffer en France tout esprit municipal, a eteindre si on le pouvait jusqu'au sentimens de citoyen — on a pour ainsi dire inderdit la nation entieré, et on lui a donné les tuteurs.

V.

De valamint megmutatá II. József 10 évi uralma, hogy az alkotmányt és minden nemzetit eltörlő centralisatio az államélet tespedése: úgy fényes bizonyítványát adá a reá következett II. Lipót kormánya miként virágozhatik fel egy a szabadság és függetlenség védve alá helyezett ország, melyet semmi hatalom nem képes helyéből kiforgatni.

Midőn II. József sirba szállt: a forradalmi eszmék s a szellem, mely a francia nemzeti gyülekezetben uralkodott, viszhangzott egész Európában és vulkánként romba döntött százados trónokat, felettök ujjakat emelvén.

És mi menté meg ekkor Ausztriát a Bourbonok sorától? Főleg Magyarország függetlensége.

Mert II. Józsefnek nemzet ellenes reformjait visszavonó rendelete és a magyar koronának gf. Keglevich József és Nádasdy Tamás koronaörök kíséretében nagy ünnepéllyel Budára lett visszahozatala által az osztrák centralisatio hamvaiból feltámadt ősi szabadságunk százados jogainak e nemzeti Phoenixunknek a szelid és a bölcs nevét már Toscanában magának kivítt II. Lipót alatt az 1790-ik országgyűlés törvényczikkebeni szilárdítása által: Magyarországnak jogi és ennek alapján Ausztria integritásának külviszonyok befolyásátóli tényleges függetlensége eszközöltetett.

S a megbékült szabad magyarok a hazának s az uralkodó háznak uj védoszlopai lőnek.

Hogy Magyarország népei, törvényesen kormányoz-

tatva, dynasticus érzelmeiket mennyire igazolták a sokáig balszerencsével vívott Francia harczokban is, azt bizonyítani felesleges; mert magok a tények szólnak. Magyarok, erdélyiek, horvátok és szlavyonok százezrei vérzették el törvényes királyukért, s küzdöttek ernyedetlenül mind végig.

Hűségük megtörhetlen köfalként állott akkor is; midőn 1809-ben a birodalom Lajthán túli részéből 1880 □ mtfnyi terület veszvő volt.

S a nagy Napoleonnak, az akkora oly hatalmas francia császárnak Ausztriától elszakadásra ingerlő felhívását méltóságteljesen utasítá el magától a sz István koronájának fényétől körülözönlött Ferencz királynak hűséget esküdött magyar.

És így épen nem a centralisatio törekvéseinek; hanem a nemzeti erők öszműködése, főleg pedig az 1790. 10-dik törvényezikk erkölcsi diadalainak lön eredménye, hogy Ausztria 1815-ben nem csak területileg tetemesen növekedve és oly erkölcsi hatalommal felruházottan lépett ki a nagy világharczból, minő őt mint egy rendkívüli, tulhatalom felett aratott győzelem főtényezőjét méltán illette.

Midőn I. Ferencz császár s király, 1815-ben az europai béke fentartásására, I. Sándor orosz ezár és II. Frigyes Vilmos porosz királlyal kötött szent szövetség élére lépett, oly tekintélyes állást vőn az europai államrendszerben, minővel V. Károly óta nem birt; sőt mivel hatalmas erkölcsi vőlt, amaszt mint anyagit túlszárnyalta.

Kétségbe vonhatlanigényt nyervén Lombard-Velenze birtoka által Olaszország ügyeire határozott befolyást gyakorolhatni, melynek fejedelmei osztrák fegyverek szerencséje által nyerték vissza trónjokat, — a közszavazat és 600 évek emlékei által Németország feletti supramatiára hívátva, a bécsi congressuson mint 1806 óta osztrák császár a német szövetség (deutscher bund) fejévé választatván — határain egy forrongó, hosszú álmából felébredt k e l e t t e l, mely reményteli sovár pillanatait Ausztriára mint természetes védnökére veté, tőle várván emancipatioját és szabad kifejlődését kész a nyújtandó segélyt czerszeresen s reá gyümölcsözön, viszonozni, — benere-

jében pedig számos erőteljes és jövőt ígérő népektől környezve, kik csak öntevékenységük szabadsága után sovárogtak: — Ausztriának látszott a végzettől kijelölve a dicső szerep Europa s a mivelt világ sorsát intéző vezér csillag lenni.

Franciaország veresége által, mely még inkább erkölcsi, mint tényleges vala és a reá rótt iszonyú anyagi áldozatok által mélyen megalázva volt. — Poroszonnak nem természetszerű szétdaraboltsága és bensejében az ó és új szerzeményi tartományok közti szakadás, nem nagy reményekre látszának feljogosítani; s Oroszország Sándor czárnak vallási túlbuzgalma és a Lengyel királyság felállításával által, mintegy önkényt lemondott befolyásának nagy részéről — csak Angolhon tartá meg büszke, megközelíthetlen állását, mint a tengerek ura páratlan kereskedelmi s tengeri hatalma tulsúlyával, annak daczára, hogy a viszály magva bensejében dúlt. — Ausztria és Angolország látszának tehát hivatva lenni a világ uralmat egymásközt megosztandók; amazt a szárazföld, ezt a tengeri három szög feletti jogar illetvén. — Mindkét birodalom helyzete fényes s irigylendő vala, inkább mint valaha, és mindinkább növekedő befolyást és hatalmat ígérő.

Igy állott Ausztria 1815-ben.

És hova jutott ezen a fenállását veszélyeztető harcokból megújult phoenixként oly dicsőn kikerült hatalom kifelés bensőleg egy 25 éves béke karjai közt s után?

Már 1840-ben a megalázott Franciaországot, melynek vérét egész Europa szivta, — a mivelt világ ha nem is első, bizonyára másod szárazföldi hatalmassággá emelkedettnek, Spanyolország és Belgium felett határozott befolyást és Europa sorsa felett mind döntőbb súlyt gyakorolni látjuk. És Lajos-Fülöp megbuktával, ki Europa ezen Aeol barlangjában a szeleket elzárva és féken tudta tartani — „ac vinelis et carcere frenat“ — ismét egy (III.) Napoleon lön, ki a francia gloiret felemelve s az elemeknek féket eresztvén, egy ügyesen alkalmazott suffrage universelle által halálosan sebzett Ausztria kezéből kiragadta a dictatori szerepet.

Poroszország vámeigylete által megronthatlan befolyást nyert Némethonra és ennek értelmi mozgalmainak élére állott, mely büszkén és bizalomteli tekintett és tekint jelenleg is Poroszhonra, tőle várván a német egység és nagysághozó reményeik valósultát. Nagy Frigyes méltó utóda, a korszellem következményeinek megfelelően, maga hívá fel népét a közügyekbeni részvételre, mely a fejedelmi várakozásnak híven és méltóan felelt meg. — Egész Europa rokonszenvét vivta ki Poroszhon, s a külön fejedelmeket uraló, de szív és lélekben összeforrt német-törzs öröm s reménye Poroszország felé fordult — s napról napra inkább s határozottabban fejlődik e német egység és nemzetiség, melynek élére Poroszhon bölcs előrelátással vámeigyletek és political intézkedések által lépett, — s mely talán nem sokára befejezett ténnyé valósuland, kizárván s visszautasítván a késedelmezőket, főleg kik származás és hagyományos emlékeknél fogva az általános mozgalmi részvételre hivatvák. — Országország letéve nagylelkűségét egy lépéssel Europa szívébe nyomult, — a négy, pártfogása alatt emelkedett országban, melyek a helyzet és érdekeknél fogva Ausztria védnökségére utaltatván, Görögországban, Moldva- Oláhország és Szerbiában tényleg oly korlátlan befolyásra tett szert, mely keveset különbözött valóságos birtokba vételtől — se muszka kéz már most gyakorolja lassu de biztos taktikával hatalmát Törökhon négyötödresze felett Európában, s azon kívül az ő, valamint Franciaország flottája Angolországgal már bátran szembe száll, s nemzetiség is vallási messzenyúló political hálózatának erkölcsi hatalma kimérhetlen horderejű lön, főleg Ausztriára, a birodalma szláv elemeinek túlsúlyánál fogva.

És még eként, minden kormány felhasználta önjavára a hosszú békét és az idő körülményeket, — Ausztria hűtlen szolgaként elásta a reábizott talentomot — s a haladás szárnyát szegvén, feledé, hogy az általános mozgalom közepette a megállapodás: hanyatlás. Poroszhon, daczára az elnökség és ősi reminiscenciáknak, kizorítá Németországban állásából s elnyeré a befolyást, melynek föntartása s gyarapítása Ausztriát illette.

Ausztria mint elavult s korszerűtlen elvek képviselője, Németországban teljesen elveszté befolyását még Poroszország jó előrelátással a szabadelvű haladás élére állott. —

Olaszországban a német császároktól öröklött befolyása Ausztriának, mely utóbb csak is a pápai legációkra és Parma, Modena, Lucca és San Marino herczegségekre szorítkozott, azok által öntudatra ébredt, és mindinkább kifejlődött olasz egységre törekvő nemzeti szellemnek lőn áldozata. A németek is különösen az osztrák kormány irányában, daczára az 1838-ki nagy amnestiának, a gyűlölet és idegenség folyton nőtt, mit a szűkkeblű bureaucratia csak növelt és századunk nép-souverainitási elve szentesített s jogérvényre emelt. Szardinia a függetlenségi harc életre állott. — Az 1848-ki harcokban Novaránál ugyan diadalt arattak az osztrák fegyverek Carlo Alberto seregein; de 1859-ben az olasz nemzet győzött Montebello, Magenta és Solferinonál a hősieg küzdő anyagi hatalom felett; a „villa francai“ béke az olasz egységet kimondá, s vele Ausztriára nézve Lombardiát tényleg s Velenczét erkölcsileg elveszettnek nyilvánítá.

A kelet is felemelte fejét és az európai nagy hatalmasságok védve alatt emancipálta magát — s számos, erőtejes keresztény népeség lépett a nagy és legfényesb jövőrei igényekkel felruházottan a mivelt világ állam-szövetségébe, — és kik hit és törzsrokonai közül még példájokat nem követhették, türelmetlenül várják az elnyomók gyűlölt uralmának vég napjait és bizalomteli pillanataikat azon nagy hatalmasságokra veték, kik testvéreiknek nyujtának segéd kezét, határozattan a szabadság és polgárosodás ösvényére léphetni.

De ezen nagy hatalmaktól, Europa általános segélyre hívásától és az egész kereszténységnek, a görög hitfelekezetnek szabadság-harczábani feltámadás aggályteli részvételéből elvonta és elszigetelte magát egy hatalom, mely boszús elégtelenséggel néze a harc kimenetele elé, s nem mert ugyan szemben az európai általános mozgalommal a barbár elnyomók pártját fogni; — de rokon-szenve, óhajai és titkos törekvései azokhoz szítanak — s

ezen hatalom vala Ausztria, melynek legfőbb érdekei s történeti jogosultsága minden tekintetben a keresztény kelettel szoros összeköttetésre utalának. És ezen megfoghatatlan politica meghozá gyümölcseit, teljesen megsemmisítvén Ausztria befolyását a dunafejedelemségekre, főleg miután az 1854-ki krími háboruban az utolsó alkalmat is elszalasztá, itt erős lábra kaphatni és a fegyveres neutralitás által előbb hű szövetségesének az oroszoknak argus szeméit vonta magára, és tért engedvén a napról napra túlsúlyra vergődő ellenséges elemeknek, melyek pótolhatlan kárára az osztrák-kereskedelemnek, mely úgy szölván kizárólag arra vezet, — mind nagyobb vészt hozólag a legjelentéktelenebb pontokon is érvényt szereznek magoknak.

Például szolgáljon a kis Montenegro e hitvány rabló csoport Ausztria határán, mely a maroknyi nép határjárásai, rablásai és vérengzéseinek folyton ki van téve. De ezen sziklafészek muszka oltalom alatt, s vladekája orosz zsoldban áll; Ausztria még is kénytelen a garázda népet, melyet két héti hadjárat vagy talán egyszerű zárvonal felállítása által semmivé tehetné, szomszédságában tűrni; mert az orosz Aegis szent és sérthetlen s ennek kedvéért el kell minden gyalázatot tűrnie s határit és piaczait is e vad nép előtt tárva tartani.

S hogy a Moldva s Oláhországi mozgalmak nem sok üdvöt hozandnak Ausztriára, politicájának eddigi irányzatánál fogva, — nem sok kétséget szenved. Mert a keleti kérdés új vészt hozólag mindinkább előtérbe nyomul, s bár a syriai kérdés szerény álszínével fedik: ki előtt sem idegen, megmérhetlen hordereje Egész Európa abnormis állapota, a nagyszerű előkészületek, melyek mindenütt tapasztalhatók, a veszély melyben a despotismus forog, a heves szenvedélyek melyek oly túlsúlyra emelkedtek, irigység és bizalmatlanság, a régi eszmék tehetlensége és az általános szellemi nyugtalanság, mind ez arra mutat, hogy csak egy szikra és az egész lángot vet, mely a fél világot romba döntheti.

A diplomatia nem képes már többé e kérdést meg-

oldani, eszközei már kimerítvék és az elmúlt századok gyógyszerei már teljesen hatás nélküliek.

Most már csak egy a mód, kikerülendő a hosszú szenvedések tömkelegét, egy hatalomnak kell a diplomatia felé emelkednie, mely akarátja elleni cselekvésre késztetni képes legyen. Ezen hatalom mely nálánál több eszéllyel, méltánylattal, nagylelkűséggel és gyakorlati szándokkal bír, s ez: a közvélemény.

Azon idők, midőn a diplomatia a közvéleménnyel szembe mert szállani, — már rég elenyésztek.

Azon eszmék, melyek, az emberi társadalomban uralkodókká lőnek, lehetlenítik tovább a török birodalomnak Európában fenállását. Ezen állam sarkelvei homlok egyenest ellenkeznek Europa igényei s politicalai szükségleteivel.

Europa politicalai szabadságon és a kormányok despotismusának elnyomásán törekszik, — s Törökország a megtestesült despotismus maga.

Europa a nemzetiségek elvének keresztülvitelét óhajtja, — még Törökország csak ezek elnyomása által tarthatja fel magát.

Europa a haladás és civilisatio személyesítője akar lenni, — az Izlám alapelve pedig kizár minden előre törekvést.

Az utolsó keleti háború óta többször mondatott, hogy Törökország reform ösvényére lépett, mi azonban merő képtelenség Törökország államszerkezeténél. Valóban pedig eddig csak a diplomatia vala támasza a roskadozó portának, mely a török birodalom fenmaradását az europai politicalai egyensúly tekintetéből tartá szükségesnek, nem tudván a nagy hatalmasságok a történendő osztályon megegyezni.

Franciaország Egyiptomra, Anglia Syriára tekint, míg Ausztria és Oroszország vágyainak köztárgya maga az europai Törökország; Poroszhon mint nem tengeri állam és ennél fogva a keleti ügybei beavatkozástól több kárt, mint hasznót várhatván — s e mellett Németországbani befolyását is csak csökkenthetné, — nem esik számítás alá.

Francia s Angolországra legjobb esetben is kétes,

vajjon felül mulná-e a nyereség az évvel egybekötött áldozatok nagyságát és a győzelmek következményeit, melyek a fanatikus népek felébresztett gyűlölete s a folyton féken tartandó lázadások, s még inkább a többi hatalmasságok féltékenysége által reájok háromolhatnak s a két hatalmát örök harciba keverhetik ; még Ausztria és Oroszországnak a geographiai helyzet is kedvez. Mit jól tudva a párisi s londoni cabinet el nem mulasztja e két hatalmát keleteni tervei kivitelében mindenkép megakadályozni.

E tekintetben a párisi béke is elég világosan nyilatkozott. — Azonban a török birodalom halálórája el fog közelgeni és Oroszország lesz valószínűleg a kelet kérdésének megoldásánál legbiztosabban czélt érő ; mert még Ausztria aggressiv hatalma a többiek ellenében lehetetlenné vált : Oroszország nem csak hogy erős és kifelé ellenállásra képes ; de legnagyobb előnyben áll azon faj és vallásbeli rokonságnál fogva is, melyel Törökország sláv népei az orosz birodalomhoz közelébb fűzvék.

*

De tekintsük röviden Ausztria államjogi belviszonyait, és ezeknek mivé lett fejlődését a bécsi congressus óta ? hogy lássuk a benső viszonyok állását, és ebből a helyzetet.

Itt azon elvnel fogva : „qui bene distinguit, bene docet“ — különbséget kell tennünk a német, szlav tartományok és Magyarország közt. A német tartományok az absolutismus édes gyermekei s neveltjei; még a szlávok és Magyarország annak mostohái, ezeknek vérökben lévén a töle idegen nemzetiségi separatismus és történeti jogosultság. Még az elsőket az atyai szorosán fűző kötelékek nem engedék teljeskorúságra, s így önfejlődésre jutni ; az utóbbiakban a szerzeményi jogaiknak csorbitása viszthatást szült, és ellenzékelt támasztott.

Csehország, Morvában és Sziléziában, de a Magyar korona országok szláv-ajku népeinél is a szláv elem, és szellem felemelte fejét, s különösen Csehország napról napra inkább érzi magát kijelelt és hivatottnak, saját önálló nemzetiségének érvényt, szeretni ; és faji ereje ér-

zetében növekszik az idegen nemzetiségi uralom alóli emancipatio utáni vágya is.

Hogy Ausztriában szláv ezél létre jött, mely a német egyesítés ellen és egy nagy dunai Slavia eszménye mellett dolgozik : kétségtelen ; sőt még a bécsi bureaucrátiába is beférközött. Innét magyarázható azon elvitázhatlan tény, hogy az osztrák udvari és állam szolgálatban annyi szláv szellemű férfi volt s részben van, és az osztrák bureauknak nagy része csehekkel volt betöltve, kiknek rajzása a lefolyt utolsó évtized alatt hazánkat is érezhetőleg lepte el ; s maga a Bécsben felállított tudományok es. k. academiája munkálatát avval kezdé, hogy pályázásra tüzött ki egy „Vergleichende slavische Grammatik-át.“ —

És miként Kollowrat a Slavia nagy mesterének tekintendő : úgy egy „Reichsrathnak“ a „moriamur pro rege“ nem régen ügyes phrasisként a szlávok nevében utánzott felkiáltása, nem annyira az „einheitliche Reich“ integritása mint a slavismus iránti féltékenység nyilatkozata vala, mely az eddigi prágai koronázásnak is nem sokára nagyobb jelentőséget fog költsönözni akarni.

Galliezia, hol kiolthatlan az idegen kormány iránti ellenszenv, s a lengyel-függetlenség utáni vágy, kivált az 1831-ki véres catastropha óta földig sujtva, hallgatag és váró ellenzéket képez.

Magyarország 1825 óta a reform terére lépén, itt folytonos és heves csatákban állottak a fontolva haladó és az úgy nevezett szabad elvű pártok. Széchenyi, ki könyvei és gyakorlati tettei által akart szellemi eszmeforradalmat előidézni „Hitele által 1830-ban hadat üzent az elavult multnak, s a régi sarkeszméket fentarthatlannokká tette, ezen átalakulástól feltételezván a nemzet jövőjét.“ Ha magunkat ugymond, ha a jogviszonyokat, melyeknek változtatása tőlünk függ és a birodalmi érdekekbe sehogy sem ütközik, — gyökeresen reformáljuk megmentvé és felvirágozva leendő a haza.“ Az 1840-diki országgyűlés végnapjain egymásnak kezét nyújtottak a pártok s a kormányt a reform ösvényére vezérlék.

A nemzeti legitimitás és törekvéseinek lön eredménye : az 1848-ki alkotmány s a nemzetnek 12 évi passiv magatartás után; ehhez a jelen krízis napjaiban páratlan hűragaszkodásai.

S míg Ausztria eként belől saját népei ragaszkodását megingatta, teljes öntudatra ébredt s ellenséges nemzetiségek egyvelege lön, melyek semmi közös kapocs és semmi életerős intézvények által egybe nem fűzvék és külső káros befolyásoknak mindinkább kitétetvék; kifelé pedig hatalom, tekintély és befolyásban süllyedve az európai nagyhatalmak közti állását csak az ősi hagyományos kegyelet — és a political egyensúly követelményének köszönheté, egy szóval még erkölcsileg annyira süllyedt, vajjon növekedett-e a n y a g i l a g ?

Europa legtöbb — mondhatni minden országaiban a népek anyagi jólétére és pénzügyi viszonyaira a legüd-vösb befolyással volt a hosszú ideig élvezett béke, áldásaival; a tőkék gyarapodván a nemzet-gazdaszat minden ágaiban gyümölcsözőkké lőnek, és ha a felosztás tekintetéből maradt is itt ott kívánatos hátra, a termelés nemei gyarapodván, és mind nagyobb emelkedésnek és gyorsabb lendületnek néznek elébe, — a közhitel szilárdult, a pénzügyek javultak, az államadósságok terhe csökkent, és a közügyek kezelésének költségei, az évi adók, ha nem is számra; de a közben emelkedett nemzeti vagyonosság arányában mérsékeltebbek lőnek.

Angolország, háborui és a legtávolabb világgrészekeni nagyszerű vállalatai, és kezdetben közlekedési közlőnyök hiányossága, és belső gazdasági viszonyai mellett is, képes lön adóját évenként harmincz, államadósságát száz millio sterlinggel lejjebb szállítani. Angliá sokkal tartozik; de önmagának adósa. — Francziaország, mely legyőzöttnak hadiadó fejében két milliárdon felül, és a kivándorlottaknak kárpótlásul egy milliárdot, vagy kénytelen fizetni, e mellett három éven át fél Europa hadait földjén eltartani, melynek véres sebeket kelle kipiennie, mélyen süllyedt hitelét emelni, és tönkre jutott hajóhadát újból teremteni — adósságát ugyan négy milliárddal növelte, de a törlesztési alap több mint egy harmadának birtó-

kában van. — Poroszország államadósságát egy harmad részre csökkentette, daczára a sajátságos viszonyoknak, melyek útjában állottak — eltekintve a többi kisebb államoktól, melyek természetesen nem részesültek azon kitüntetésben az europai béke őrei lehetni, és ennél fogva annál biztosabban lehettek önjavuknak előmozdítói. —

És Ausztria? 1815-ben az europai élethalál-harez befejeztével csak 272 millio ezüst forintnyi államadóssággal volt terhelve, melynek évi kamatai 4 millionál többre nem ment, de mely egy 25 éves békeáldásai alatt 1840-ig:

A régi adósság hátralék tevén:	260 milliot
(azaz realis értékben 204 milliot)	
Sorsjátékkal átruházott régi adósság:	120 „
Új adósság a már lerótt levonásával:	441 „
Forgó adósság	40 „
A nemzeti banknál	160 „
	<hr/>
	1021 milli-

ora rugott, ehez levén még számítandó a 40 millio évenkénti kamatösszeg. Ez volt az anyagi eredménye egy diadalkoszoruzott Ausztriára nézve a hosszú békés időszaknak, mely az 1848—1849 forradalmi, és a későbbi fegyveres neutralitás mozgalmái közbejöttével egy Bach-kormány alatt 2500 milliora emelkedett.

A nemzeti adósság névszerinti értékben négyszerfelebenső értékben nyolczszorta növekedett, — az évi kamatfizetéseknek terhe pedig tizszerezsnél több lön, ide nem számítva a nevezetes közerkölcsiség és gazdasági szempontból oly káros lotto kölcsönöket, melyek a kormány által az utolsó évekig tétettek, és melyek ugyszóllván átaljában semmi hasznót nem hoztak. S nem kevésbé aggaszthatja az államférfit, kinek szíven fekszik Ausztria sorsa, s jövője — nyomasztó államadósság összegénél annak folytonossága és rendszeres növekedése, és szaporítása.

S mi okozta mind ezt? Nem más minthogy Ausztria a felizgatott nemzeti közszellem erejével legyőzván

ellenét, mintegy ön erejére lévén feltékeny, önmagát fosztá meg attól, a fel nem hagyott ádáz centralisáló törekvése által, mely a szépen fejlődő nemzeti erők reményzöldjét csirájában volt elfojtanoó; csakhogy mi a XVI-ik és XVII-ik században erővel s erőszakkal nem sikerült, a XVIII-ban Mária Therezia és II-ik József korában a nemzetiségből kivetköztető sima Kaunicz modorral majd eléretett; az a XIX-dik században politicai csellel alkalmazott név és nevezettel, (nomenclativ) egy szétágazó bureaucratia hálózatával szándékolatott létesíteni.

1806-ban vette fel I. Ferencz az osztrák császári czimet, mely minőségben nem csak Napoleon császár által a pozsonyi békekötés, és az 1809-ik évi bécsi béke XIV-pontja ime szavai szerint is: „S. M. L' Empereur des Francais, Roi d' Italie Protecteur de la confederation du Rhin, garantit l' integrité des Possesions de S. M. L' Empereur d' Autriche, de Roi d' Hongrie“ etc. elismertett; de az 1815-ki bécsi congressus által is biztosítatott.

E congres s azon okiratában, — melyben az europai souverain fejedelmek mind személyes, mind tárgyilagos jogviszonyai megállapítvák, s az államok rendeztetvék, — s mely így kezdődik: „Les puissances, qui ont signé les tractes“ etc. 121 cikkben 1815-dik évi junius 9-én az illetők aláírásával szentesítvék, — Magyarországról, és ennek királyáról szó sem lévén, ennek jogi független állása sértetlen maradt ugyan; és még is hogy Magyarország a monarchia ausztriacábai bekebelezése már ekkor czéloztatott, kitünik még Ferencz királynak, az osztrák császári czim felvételét a magyar országos törvényhatóságokkal tudató 1816-ik september 7-kén kelt decretumából.

A decretum ime szavai: „Germanicas e convero provincias Nostras, et imperiales ditiones, — — in Unione sua cum integro austriaco status corpore, ut Imperator Austriac ad eum felicitatis, et prosperitatis gradum perducere adnitimur, qui scopus omnium desideriorum nostrorum nullo non tempore futurus est“ valának azon finom szállai a diplomatiának, melyek Magyarországot

Ausztriával, függetlenségét aláíró realis unióba valának hozandók.

Mert habár a magyar korona országai törvényeink koronázási hitleveleink s a „pragmatica sanctio“ értelmében „austriacum status corpus“-nak nem nevezhetők, e decretum által még is benné értetni látszanak midőn a német tartományoknak az egész osztrák államtesteli egyesüléséről uniójáról szől; mert ha nem a német tartományok, melyek teszik ki tehát a testet, melyhez ezek csatolandóknak mondatnak?

És a politicalai életbe által ment ezen nevezet „ausztriai birodalom“ „osztrák császárság“ „osztrák monarchia“ „osztrák hatalom“ sat. lassankint azon politicalai tényállapotot idézték elő, mely minden alkotmányosság, és főleg a magyar állami önállóság romjai felett az osztrák absolutismus kényuralmát, és evvel a közszellem helyébe lépett költséges bureaucratia volt megállapítandó.

Ezen tény állapot tette a törvényesség terén előbb oly független Ausztriát a belső és külső esetlegességektől függővé és ezektől alapjaiban megingatottá.

Hatalma pedig eként csupán anyagi támaszokra szorítkozván, végre ezeknek is ki kelle merülniök.

De Ausztria nem tágitott. Midőn Miklós czár felbozankodva a bécsi cabinet által keleti politeája ellenébe gördített akadályok felett Metternich herczegnek éles szavakban fejezé ki e felett kedvetlenségét; eként választ az osztrák állam cancellár gróf Krasinzkinak: „Ausztria soha és semmi feltétel alatt sem változtatja meg systemáját. Én minden újításnak ellensége vagyok és nyiltan bevallom, hogy én többet törődöm a jelen veszélyével, mint a jövővel. Egyikkel kell haladék nélkül foglalkozni, a másakra még ráérünk. Ha a szerencsétlen végzet akarná, hogy Ideologok és üres fők szabjanak Európának törvényt, bizonyára mondhatom: Ausztria lenne az utolsó hatalom mely tágitana.“

És azon férfiú, ki ezen büszke és hajthatlan szavakat

mondá, nem késett ezeket harmincz év alatt borzasztó valóságra emelni, ugymond egy német koriró is a „Presse“-ben kinek szavaival itt élek; ő vala ki Ausztriát az európai mozgalmak közepette elszigetelé, és haladásának szárnyát szegé. Ausztria határain túl a szabadelvű eszmék félvilágot forrongásba hozták, és lángba boriták. Az alkotmányosság elvé győzött, romba dőltek trónok s új államok emelkedének; de Ausztriában egy atyáskodó kormány alatt borzadályt gerjesztő csend és apathia uralkodott. — Itt vétekké lön a gondolat, s a tudat iszonyu gyanút ébresztő. A Metternich politica zárvonalt huzott Ausztria közül, mely a birodalmat a szabad elvűség minden metelyétől megóvándó vala. Minden politikai öntudatra ébresztés a sötét börtönök kinaival lön irgálatlanul fenyítve, — minden észme csirát egy tekintet nélküli censura nyügöző le. Egy mivel s a korral haladni törekvő embernek mintegy lelánczolva kelle magát Ausztriában érezni, és a Metternich rendszernek önkényessége nápról napra inkább nyilvánult minden szellemi élet elnyomása s elölésében. — Ausztria röghöz kötött parasztságával, agyon kinzott értelmességével, tengődő városi polgárságával, és elszegényedett aristocratiájával, — ausztriá patriarchalis-despoticus, — minden haladást agyonzuzó nehézkes államigépézetével a mivel világ guny és rémületének lett tárgya. És nem lehet csodálni hogy azon állam népei, melynek ezen kormány alatti boldogságát Metternich béréncz-journalistái a külföldi lapokban oly forron hirdeték; más nemzeteknél csak szánalmat, vagy megvetést ébresztének.

Ezek valának okai, hogy még az 1789-ki francia forradalom következményei az osztrák birodalmat érintetlenül hagyták; a párisi 1847-ki február események itt is viszhangra találtak.

Ily iszonyuan lealázó vala Ausztria helyzete, midőn az állam kanczellár, ki még nem rég önbizalomteli mondá: „Ausztria soha és semmi feltétel alatt nem változtatja meg rendszerét, 1847-ik év mártius hó 13-án az állam kanczellária tanácsteremének mellékszobájában íróasztalánál ülve, az alsó ausztriai rendek házának udvaráni

tüntetések megszüntetendő: a sajtó szabadságot Ausztriában is formulázni kénytelenített. Az utcákon haláltott sajtószabadságot és nemzetiségét követelő tomboló felkiáltások, megtörék Metternich herczeg minden következetességét; ki most hín kísérleteket tön azon rendszer megváltoztatásán, melynek visszavonhatlanságát oly sokszor hirdette.

De ha összedől az alap, össze kell dőlni az épületnek is. Midőn az utcákon a nép löveték és hullámozó néptömeg tölté be a piacokat, az államkanczellária csarnokában megjelenik egy küldöttség élén Bach a néptribun, s fönhangon e szavakkal szólítja fel visszalépésre Metternichet: „Még csak öt percz — öt percz és miért sem állókijót.“ — S Metternich visszalépett, rendszerének hajótörést szenvedése által lett megcsüggyenítését a diplomacia nagy jelentőségű phrasisainak fátyolával fedvén. Azon államférfiu, ki azzal dicsekedheték; miszerint egész életét a liberalismus elfojtására és a forradalom leküzdésére szentelté, — most egy néptöredékkel szemben, veszté el álláspotját. — Azért történt-e ez? mert e nagy napon a felébredt közszellem nyilvánulásának leverésére hiányzának az eszközök? Bizonyára nem. De elérkezett a népek sorsa felett határozó azon válságos percz, melyben a társadalom minden rétegeit csak egy érzelem az ellenzék szelleme hatá át; mindenki egy átokkal sújtott rendszer ellen szövetekezett, s a lenyügözött szabadság forradalomban tört magának utat.

Azonban Metternich bukásával nem vála a szabadság és ujon születés-műve végrehajtvá.

A nagyszerű mesterileg rakott épület, mely alapjaiban megrázkodtatva lön, és nagy robajjal omlott össze; omladványokkal és romokkal fedé a területet.

A birodalom minden népei alkotmányt követeltek; de nincs példa reá a történetben, hogy egy államban korlátlan despotismusról alkotmányos rendrei átmenet minden harc és küzdelem; véres reactiok és nehéz próbáltatások nélkül létesíteték.

Igy történt ez Ausztriában is.

Előbb a Metternich absolutismus, utóbb az oétroy-

rozás az 1848 — 49-ki nemzetiségi és mind kettő ellenébe a történeti jogosultság reactioit idézte elő; Olaszhon, Prága, Bécs s hazánk is a forradalom színhelyei lőnek.

És ezek közepette emelkedett a liberalismus színével festett anyagi erők megfeszítésével — ismét a Bach absolutismus; — mely a mártíusi remények romjain felépítve 11 évig még súlyosabban nehezkedett ausztria népeire; de főleg árva hazánkra, — mint az ezt megelőző partriarchalis kormány.

Ausztria népei csak pillanatig láthaták az ígért földet; de kiolthatlan volt belőlök annak birhatása utáni vágy. A jog öntudatának erkölcsi és az olasz hadjárat cátastróphája, a villafrancai béke végre teljes diadalt arattak az absolutismus végkísérletei felett; mely a szabadelvűségnek magadá magát.

Az igazság ügye erkölcsi erejének az anyagi hatalom feletti győzelmét hirdették: a reform ösvényére lépett osztrák kormány 860-ik évi october 20-ki diplomája, az 861-ki február 26-dik patens, valamint maga az osztrák császárnak a birodalmi tanácsot megnyitó 1-ső májusi trónbeszédeis, melyben — úgy mond — Ausztria jövője biztos; mert alapja a népek szabadsága!

VII.

Eként kifejtven — mivé lett Ausztria külső és belső hatalmát tekintve erkölcsileg, s mivé súlyodt anyagilag a centralisáló burocratia kormánya alatt: azon kérdés támad lelkünkben, vajjon lehet-e egyáltalában Ausztria jövőjét biztosítotttnak tekinteni a jelen reform intézkedések által és a február 26-ki patensben kimondott s a május 1-ki trónbeszédben megállapított elvek szerint?

Szerintünk nem; „quia vestis non facit monachum“ mert Austria más színt, de nem más szellemet öltött. Mi őt a jelen krízis örvényére vezette, a maga ellen ébresztett s folyton táplált bizalmatlanság nem szűnt meg a Felsőség kitüntetétt legőszintébb jó akaratával mellett sem; mert kormánya politicájának palliativ

jellege félreismerhetlen napjainkban is; a centralisáló törekvések, melyek eddig az absolutismus ösvényén működtek, most az alkotmányosság színével s terén folytattatnak, és birodalmi tanács által létesítendők. — És a februari alkotmány alapeszméje csak a pillanat nyugalma utáni kapkodás — és nem a kor méltányos reform követelményeinek lenyomata; a válság perczében pedig félszeg intézkedések positiv üdvöt nem hozhatnak, — és a bukás szélén álló bankár nem menti meg magát bukásától váltói megnyujtásával s csak késleli annak annál biztosabban leendő bekövetkezését.

Eddig a lefolyt gyászos 11 év alatt az uralkodó parancs szava szabott törvényt; most az országgyűlések, a birodalmi tanács, az egyes országok királyai, s az ezek felett álló és velök egy személyben egyesült császár képezendő a törvények létesülésének fokozatát a monarchiában.

Az nem tarthatá fen magát; mert pusztá tény állapot vala; ez nem tarthatja fen magát; mert bár jogállapot nevét viseli; de melynek nem alapja a jog, — nem a legitimitás.

A jogegyenlőség szent alapelve az észjognak; s ezt hirdeti a februar-alkotmány is; de midőn átaljában a jogegyenlőség elvét mondja ki, viszonylag (relative) jogegyenlőtlenséget idéz elő; jogokat adván egyoldalulag tehát önkényt egy résznek, melyel előbb az nem birt; a másikat pedig kétoldalulag megállapított vagy is szerződésileg szerzett jogoktól fosztván meg és így jogtalanságra alapítván a jogot, az alkotmányt s magát az állam jövőjét mi: képtelenség.

Mert a nemzetek jognélküliségére, vagy is az absolutismusra alapított kormány, melynek még is az anyagi erő adott nyomatékot nem tarthatá fen magát; — mert hogy nem tarthatá fen, ezt tanusítja maga Ő Felségének az alkotmányosság ösvényérei lépése: — hogy állhatna fen egy alkotmányosnak nevezett állam, melynek sem az anyagi erő, sem a jog nem alapja. Az első nem, mert különben nem volna alkotmányos; a másik sem, mert nyíltan

megtagadja a magyar nemzetnek a „pragmatica sanctio,” 1790-iki s 1848-iki törvények és királyi hitlevelekkel biztosított függetlenségi jogát, politikai, és területi egymással karöltve járó integritását.

VIII.

De hát mi módon szabadulhat meg Ausztria a jelen krízis állapotjától? miként lenne segíthető azon disharmonia szülte bajokon, melyekben az állam élete oly sorvasztólag szenved? vagy elenyészett-e már minden remény az orvosláshoz? végbomlásnak indult-e már a hajdan oly dicső osztrák hatalom.

Kisértsük meg e kérdésre röviden meg felelni. Tekintve Ausztria erőteljes és jövőt ígérő népeit, nem lehet kétségbe esnünk. De gyökeres és gyors orvoslát szükségeltetik, törni kell a multtal, új elveknek, más szellemnek kell a kormányt áthatnia, és csak ezekben keresni üdvöt — szabadulást.

Azon idő lejárt, midőn a népszám — és a rendelkezés alatt álló katonaság és hivatalnok sereg tévé ki az állam erőt, — nincs már a szuronyokban a hatalom; csak egy van mire a kormány támaszkodhatik, s mi jövőjét biztosíthatja, s ez: ha a fejedelem bir magának tekintélyt szerezni, ha mellette van a közszellem s érzelem, — s azon közmeggyőződés, hogy csak népe javát akarja, s a törvények sértetlenségét céllozza, melyeknek részben ő alkotója s őre. Sem szeretet sem félelem csupán, nem szilárd kapcsolai már a nemzet és fejedelem közti viszonyoknak; hanem a törvényesség és törvényes fejedelem iránti tisztelet, — mert a népek férfiakká lőnek, és csak gyermek fél, az ifju szeret, s a férfi tisztelet — ugymond a jeles Börne.

Ausztria jövőjének biztosítója: egyedül a birodalmat alkotó nemzetek jogviszonyainak a „suum cuique” alapelv szerinti rendezettségében keresendő.

Mely csak kettős irányban: 1) Magyarországnak az örökös német-szláv tartományokkal „personal unióban,” vagy 2) az osztrák birodalmat alkotó országok s tartományoknak a magyar korona alatti egyesülésében találhatja kifejezését.

Melyik üdvösebb? Ha Magyarországnak az uralkodó házzal kötött szerződés, s az 1715, 1741, 1790 és 1848-dik évben szentesített, s az önkény által felfüggesztett alap törvényei ismét hatályba léptetvén, ha az ország kapcsolt részeinek Horvát, Tótország, Dalmáthion, Fiumé s az 1848-ban egyesült Erdélyország képviseltetése által országgyűléseink épsége helyreállítatik, ha a közadó és katonasállítás kérdései, s minden közügyek az országgyűlés, és nem a birodalmi tanács által lesznek tárgyalandók; ha az esküdtszékek, s a sajtószabadság visszaállítatik, a parlamentaris kormány, s felelős ministerium életbe léptetik, s az absolut kormány minden még fennlévő következményei s folyamatai megsemmisíttetnek; szóval ha Magyarország önállósága, függetlensége — politicai s területi integritása biztosítva leendő: a dualismus képében igazságos örökségén megosztott s kielégített testvérpárként állandó personal unióban egymás mellett az osztrák császár s magyar király; amannak Bécs, ennek Buda-Pest leendő székhelye, mert mind kettőnek közös anyja: a 137 éves „pragmatica sanctio.”

S a kielégített két fél közt helyreállított bizalom meghozhatja gyümölcsét: a közös boldogságot.

De az osztrák államférfiak vakságukban Magyarországnak personaluniójában az egységes birodalmi hatalom végfelbomlását, a had és pénzügy átengedésében az állam élet ellen irányzandó tört. vélvén kezökből kibocsájtani, s a német-szláv tartományoknak laza kötelékét hazánknak beékelése által híven szilárdítani, — nem egy könnyen hajlandók Magyarország önállóságának elismerésére; s ha a közszellem erkölcsi hatalma által engedni is készítenének, valószínűleg nem hiányzanék bennök az akarat, az adott jogot kicsikartni és adandó alkalom-

mal visszveendőnek tekinteni, olyannak mondván az V. Ferdinánd koronás király által szentesített 1848-ki törvényeket s a két ország közös óhaja folytán létre jött Erdély-uniot is. És az osztrák-repressiv politicájú ministerium és a magyar szabadelvű kormány közt, irányzatuk különbélesége folytán könnyen új viszály magva hintethetik el, s a viszályból újabb baj fejlődhetik.

Mert a magyar hadügy-katonát, a pénzügy-minister pénzt bizonyára nem fog adni, s a magyar külügyek országlára semmi hatalommal nem lépendő szabadság ellenes alliancéra, sem Lengyelország leigázására, sem Olaszhon egységének hátrányára, sem Németország szabad kifejlődése meggátlására.

Hasonló az osztrák kormány-rendszer, azon sokkal bíró még is szegény uréhoz, ki, kéjpalotájában ügyei feletti közönyösségében heverve, egész gyönyörűségét uradalmi kiterjedettségében, palotájának fényében, díszkertjének meleg ágy és üvegházban felnevelt rövid életet ígérő virágokbani bővelkedésében találja, mit sem gondolván avval, hogy földjei parlagon s telekkönyvei adósság terhetten hevernek.

Magyarország nem kíván mást, mint 800 éves szabadság fájának, anyaföldjén alkotmányos ég alatt függetlenül fejlődhetését; Ausztria minden áron real uniot. — Forditsuk meg tehát a dolgot. — Fektesse hát Ausztria Magyarországra súlypontját; hagyja el az absolutismus szűkfalait, melyet a szabadság napja soha sem melegített; fordítsa el szemeit a vashalom ollójával megnyirbált mesteri faszoroktól, s a tarkaszinü szemfényvesztő, de kelyhekben mérget tartalmazó szép virágszálaktól; lépjen a nyílt szabadság földjére; hadd buzogjon ereiben minden népei javáért az igaz atyai szeretettől pirosuló vére; legyen a hófehérség őszinte szándékának jelvénye s fő-támasza, reménysége a magyar alkotmányosság zöldje: s az egység Ideálját nem csak alkotmányosan, de törvényesen is elérheti.

Alkossón egy nagy magyar birodalmat, melynek székhelye legyen Buda-Pest s megmentve és virágzó leendő a trón, s birodalom.

Ferencz császár belátván a németbirodalmi császárság fentarthatatlanságát, erről önkényt lemondott, s lön osztrák császár. — S evvel nagy lépést tön, mely őt az 1815-ben a hatalom polczára emelé; mert a közszellem akkor mellette volt. De ez mindinkább az osztrák császárság ellen fordult; mert téveszté hivatását, s most egy birodalmi tanács a népeket, nemzeti szabad fejlődésüket akadályozó módon kötendő össze. — A lovagias Ferencz József császár, saját dynastiája érdekében s a kor-szellem élére állva, eserélje fel az osztrák császári koronát szent Istvánéval, amannak kölesönzött fénye Magyarországnak nélkül, — miként a nap feltüntével a holdé, — úgy is elenyésznek; még szent István koronájának sugarai a birodalmat — minden népeire áldást hozólag körül sugaroznak.

Nem kisebb, de bizonyára nagyobb leendene a magyar királyság tekintélye a császárságénál; mert mi a magyar királyi fölség jogczime: a nemzet s király közti szerződés; s mi a császári felség jogczime: a feltétlen uralkodásból kifolyó legfőbb hatalomnak, az europai souverainek általi elesmerése s biztosítása.

Ha Ő felsége a császári koronát a magyarnak áldozza fel mit sem veszít, s megdicsőül; ha a magyar koronát a császárinak rendeli alá, mindent veszít s elmerül. — Amaz 56 év lefolyása alatt rang, bibor, és gyászon kívül vajmi keveset eredményezett; a magyar szent korona pedig melyhez nyolczszázados kegyelet köté egy nemzetet ugyanannyi éves államéletnek vála kapcsa, s palladiuma. Amaz jelvénye csak egy eszményi, kivihetlen birodalmi-egység-chimaerának; a magyar korona egy a civilisatio bajnokává avatott nemzet a keresztény hitre térésének és államéletbe léptének szentesítője. — És bizonyára nem leend disztelen a császári koronát a magyar királyival — melynek legtöbb szerencsését s dicsőségét Ausztria is köszöni — feleserélni; melynek első koronás fejedelme szent István egy 800 éves alkotmányának veté meg alapját; s jeles utódi közt egy szent Lászlót a fővezérséggel

tisztelt meg a keresztes-had — de mely kitüntetést népe javáért el nem fogadta; — egy Kálmán felvilágosodottsága saját korát, és sok korunkbelit túlhaladá; az aujon Róbert Károly, Nagy Lajos s Hunyady Mátyás pedig Magyarországot az európai nagy hatalmak közé emelték, s Budát és Visegrádot a diplomácia s műveltség gyűlpontjává tévék.

De taglaljuk államjogi jelentőségét a magyar birodalom fogalmának ellentétben Ausztriával általjában és különösen az osztrák birodalmat képező egyes országokkal.

„Oestreich“ csak puszta elvont elnevezés, mely semmi nemzet, ország vagy nemzetiség összfogalmával nem bir. — csupán önkényszerű elnevezése lévén több heterogen elemű nemzetiségek egyetemességének. Vannak németek, szlávok, románok és magyarok, kik összesen alkotják az osztrák császárságot. — De Oestreich, ausztria, osztrák nemzetiség, mint mindnyájukkal közös fogalom nem létezik; ha csak az egynehány mértföldnyi földterület Bécs körül annak nem vétetik; nincsenek arra sem rokonszenvi, sem százados egység, és nagyság emlékeink történeti kapcsolai. Ausztria története kicsiny és szegény, mely alig beszélhet 200-ados államiságról, elébb csak a német birodalom általános történetének kiegészítő részét képezvén. De sem népszám sem értelmiség, sem gazdagság, legkevésbé politicalai érettség túlnyomóságával nem bir Ausztria főhercegsége a többi koronaországok felett, hogy ezeket csak valaha is absorbealhatná; mert az absolutismus nyomása, melynek ő székhelye vala, eltiprotta az önkifejlődés lehetőségét is.

Ha a francia Franciaország nevét említi, teste s lelke emelkedik s élénk szavakban hirdeti gloiréját, mely nagy és fényes tettekben nyilvánul; az Angol büszke királyára, s miként Roma polgára a barbarok királyaira megvetőleg néz más nemzetekére; az orosz anyagi ereje öntudatában s nagy jövőhözi bizalmában emeli fejét mások felett s Brennusként bizton teszi kardját a mérlegre; — mily kicsinynek kelle ekkor egy osztráknak, mely névhez még is egy birodalom van kötve — önmaga előtt

feltűnnie, ki mindezek hijával lévén, nem birt más büszkeséggel mint a véres frakk a kamarás és Hofrathéval, melyen túl vágya eddig nem terjedhetett, — s csak most kezd emelkedni. — Magyarország nem pusztá elnevezés, mely ősz-fogalmát képezi a királyi korona alkotmányos sánczai közé bevett nemzet- és népiségek területi és political függetlenséggel bíró államegységének. A magyar királyság alapelve: a törvény előtti egyenlőség, s polgárok közti testvéresülés, és szabad fejlődése minden a magyar korona sugáraitól körülözlött, s ennek egysége alatt álló népeiségek és vallás felekezeteknek; s ennél fogva vonzerővel bír; mert elnyomással nem veszélyeztet, saját garantiája lévén a szabadság. Magyarország története nagy és gazdag eseményekben, melyek állam életre valóságáról tesznek bizonyosságot, melynek erkölcsi erején byzant ármánya tatár hordák és ozman vadság anyagi hatalma megtört, s megmenté önmagát, meg egész nyugotot; de a nyugottól is önmagát és a keletet. És nem csupán az alkotmány szálai által egybefűzött népszám többsége, területének nagyobb kiterjedettsége, természeti gazdagsága, és financiaális előnyével fogva, bír a Magyar-birodalom fogalma, Ausztria feletti tulnyomósággal; hanem főleg azon erkölcsi hatalmánál fogva, minővel csak egy Angolország dicsekedhetik; mert még Ausztriát csak a diplomatia alkotá, Magyarországon a fejedelmet s nemzetet egybekötő isteni frigy, melyet sz. István jobbja jelölt és a magyar mindig hiven követett: a legitimitás. Az felbontható pusztán az europai ügyérdekek állása egyszerü változtával, — miként felbontani igyekeztek a „pragmatica sanctiot“ is, magok az azt garantirozó fejedelmek; ez felbonthatlan, mit nem csak annyi század, és Mária Therézia és Ferencz kora tanusit; de főleg a lefolyt nyomorteli évtized utáni passiv magatartása a nemzetnek, mely a törvénytelenység ellen is csak a törvényesség védpaizsát használta és ezzel legnagyobb political érettségének adá bizonyítványát.

Békében Alcibiadessé, harcban Cato vá teszi a magyart hiusága; — hódol a ragyogó aranynak és

gyémántnak; de aranya szent koronája, gyémántja megtörhetlen honszerelme.

S tekintsük most az osztrák monarchia egyes országainak, s tartományainak statusjogi állását és látni fogjuk, hogy Magyarország bir a legszilárdabb alappal s itt legerősebb az uralkodási jog.

Lássuk tehát, hogy áll a dolog a német, szláv örökös osztrák tartományokban, hogy Lengyel és Olaszországban, és miként végre Magyarországon?

Az ausztriai német örökös tartományok az 1815-iki bécsi congressus LIIL. czikke szerint, a német birodalom fölbontásával létre jött német szövetség kiegészítő része s tagja, melyek felett ugyan független souverain jog biztosított a Habsburg fejedelmeknek, és az ausztriai tartományoknak álladalmasítása. Azonban mint a német állam szövetség tagjainak miként megvannak jogai, megvannak kötelezettségei is. És habár az 1820-ik u. n. Schlusactének I. cikkében is a Deutscher Bund így értelmeztetik: „ein völkerrechtlicher Verein der Deutschen souverainen Fürsten und freien Städte“ a szövetségi okirat következő szavaiból „le bult de cette confederation est le maintien de la sureté exterieure et interieur de l'Allemagne“; még is világos más részről, hogy e szövetség egyzersmind a német népek jogszerű politicalai egység-kötelességeit alapítja meg. És habár diplomatie a német nemzeti érdekegység még ki nem mondatott, körünk egységre törekvő szelleme bizonyára nem maradand a nagy német nemzetnél sem viszhang nélkül, mely legitimitását már a német szövetségnek: a németföld külső és belső bátorságainak fentartása kitűzött céljában találandja. S miként az öntudatra ébredt olasz az egyesülésben keresé szét darabolt nemzeti erejét: úgy bizonyára germania fiai közt is felébredend a német történeti névnek és hajdan nagy német nemzetnek eszméje, mely a Szardinia, Nápoly, Parma, Modena, sat. hercegségeket összeolvasztó „Italiaként“ eltörlendő az osztrák, porosz, bajor, sváb s a többi harmincz és annyi néven nevezett népiségeket, és a nyelv, szokások és történeti reminiscenciában egyé olvadó egész felett álland, azon

néptörzs, melynek feje a népjog, és haladás zászlóját megragadta.

Mi természeteseb tehát, hogy az ily ingadozó alapra fektetett birodalomnak, — mire a birodalmi tanács okvetlen vezetne, — az alap elvesztével szinte meg kellend buknia, vagy legalább a német egységbe beleolvadnia, mi egyremegy. És ennél fogva Magyarországra nézve is nem kevésbé lealázó a hozzá kiskorú Ausztriábai bekebelezése, mint függetlenségét veszélyezteteti annak a német egységbei beolvasztása; mely más részről német szempontból is ellenzékre találva érdekeik és szellemi irányzatuk szabad kifejlődésének az általi megakadályozottságánál fogva.

A szlav örökös tartományok : Cseh és Morvaország pedig bizonyára inkább volnának hajlandók, sorsukat egy nemzetiségét és autonómiáját biztosító magyar birodalomhoz, mint bár mi néven nevezendő német államhoz kötni, ősi jogaik már régen s nemzetiségök is félig áldozatai tevéen a germanisationnak.

Az osztrák birodalmat kiegészítő lengyel tartományok államjogi állása csak hadi jogon alapszik, és így pusztán tény állapot. Lengyelországnak 1772-ben Frigyes porosz király terve szerint: porosz, orosz és osztrák hatalmak közt egyedül az államban támadt anárchiával indokolt szétdaraboltatásának igazságtalanságát tanúsítja maga a nagylelkű Mária Theresziának fellázadt lelkiismerete, mely sokáig késett az osztályba beleegyezni, mire csak új háború veszélyének kikerülése által biratott.

És ha könybe lábadtak szemei Silézia elvesztése felett, méltán sirhatott országanyai szíve, midőn Kaunitz herczegnek így irt :

„ — — In dieser Sache, wo nicht allein das offenbare Recht himmelschreiet gegen uns : sondern auch alle Billigkeit, und die gesunde Vernunft wieder uns ist — — muss bekennen : dass Zeitlebens nicht so ängstlich befunden, und mich sehen zu lassen schäme. — Bedenker Fürst, was wir aller Welt für ein Exempel geben, wenn wir um ein elendes Stück Polen unser Ehre, und Reputa-

tion in die Schanz schlagen,“ s a diplomacia kényszerének engedve az osztály-okmányt is csak e szavakkal írta alá: „Placet, weil so viele grosse und gelehrte Männer es wollen. Wenn ich aber schon längst todt bin, wird man erfahren, was aus dieser Verletzung an allen, was bisher heilig und gerecht war, hervorgehen wird.“ S vajmi könnyen mehetnek teljesülésbe a nagy fejedelemnő nemes szívének e szavai, korunk szellemének aegise alatt.

De ha nem is ütött még Galiczia lengyeleinek a porosz és orosz kormány alatti testvéreikkeli egyesülésének órája, mi valószínűleg még nem egy hamar történendik — bizonyára örömeoseb csatlakoznának Magyarországhoz, melynek történeti kapesai és rokonszenve reá nagyobb vonzerövel birnak Ausztriánál.

Máskép áll a dolog Magyarországgal; mert még a német-szláv tartományoknak államjogi viszonya fegyverjogra, vagy legfeljebb fejedelmek közti kölcsönös egyezvényekre van alapitva és az osztrák birodalombeli e nemzetségek nagy tömege más idegen államokban ott honos és részben ezek felé gravitál; — miként kifejtők — a németé Németországban, olaszé Olaszországban, a szlávé Orosz birodalomban, románé Törökországban; — Magyarországon szerződéses törvény egy „pragmatica sanctio“ képezik szoros kapesát a fejedelem és nemzet közti viszonynak, melyet még egy részről a nemzetnek függetlenségét más országoktól önállóságát, s szabadságát biztositják, s a fegyverjognak helyt nem adnak; más részt a törvényesen kormányzott nemzetet szintoly szorosan szerződésileg kötik az uralkodóhoz, s ennek joga szentségben tartásához. — A magyar az egyedüli az osztrák monarchiát alkotó nemzetek közt, melynek semmi rokonai nem lévén az europai államok családjában, és semmi külső érdektől nem vonzatván zömestől elszigetelten áll s annak szívét, épen közepét foglalja el, — azon 70,000-nyi magyar, kik idegen államokban név szerint Moldaviában s Bessariában laknak, szinte csak elszakadt ágai lévén a magyar törzsnek.

Már pedig egy alkotmányos öszbirodalomnak, mely-

nek egy része csak egyoldalulag adott, csak engedményczett tehát visszavonható jogokkal, (concessiokkal) más része pedig ősi, semmivel nem azonosítható, sem fel nem cserélhető alkotmánnyal bír; — csak erre — mint a fejedlem és nemzet közt közösen megállapított, s így erkölcsi sullyal bíró alapsra fektetheti jövőjének biztosítékát.

Az osztrák monarchiát mint egységest képező országok s tartományoknak csak magyar jogalapra lehető fektetése mellett szöll továbbá azon statistikai körülmény, hogy az osztrák birodalomban egy nemzeti-ségnek sincs abszolút többsége.

A birodalmat lakó 37,583,755 lelket tevő népek közt öt főnemzetiséget különböztetünk meg; melyek számilag így állanak : *)

Szláv 15,282,196 lélek.

Német 7,917,195 „

Magyar 6,415,773 „

Olasz 5,042,235 „

(de ebből levovandó Lombardia 2,687,868 lakója.)

Roman 2,640,492 „

Ezek közt aránylag a szláv legtöbb; de csak látszólagosan túlnyomóbb a többi nemzetiségnél. És ezek viszonyos többsége is elenyészik; mert több egymástól igen elérő törzságakra oszolván, (melyek közt legtöbb a 2,598,774 cseh) egy nyelven beszélő, egy nyelven író nemzetnek nem nevezhető.

A szláv után a németek vannak legszámosabban s ezek csak legfeljebb dialectusra nézve oszlanak több fajra; de bensőleg, miként a magyarok egymástól nem különböznek. Azonban az egész birodalomban leginkább szétszóróvák, úgy hogy csupán Lombárdiában s Dalmátiában nincsen német község s egy tömegben az Alsó- s Felső Ausztriában lévő 2,185,231 és a Csehországban lakó 1,679,151-nál sehol sincs nagyobb számmal képviselve. — Magyarországon 836,710 német van; de ezek a házával érdek s jogokban összeforrtak.

*) L. Fényes E. O. b. statisticája.

A magyar bár számlilag csak harmadik; de egy korona alatt egy tömeget képező nemzet.

Nem lévén pedig egy nemzetiségnek sem absolut többsége: nem kevesebb alapossággal mondhatjuk a birodalmat magyarnak, mint szlávnak vagy németnek és így jövőjét pusztán nemzetiségi alapra fektethetők.

Azon nemzet képezheti tehát egyedül biztos alapját egy annyi nemzetekből összesítendő birodalomnak, mely legerősb jogtörténeti alappal bír; mely töle meg nem vonható; de igen is a többiekre kiterjeszthető.

Mert a történetijog — úgymond egy jeles publicistánk — örökös monarchiai államban azon egyedüli igazságos és semmi által sem helyettesíthető alap, melyen egy részt a korona hatalma és a trón fenállása nyugszik; más részt a népek jogai és kötelességei okmányolva, de mindkettőnek egymás iránti vonatkozással kölcsönösen biztosítvák.

Es ezen alap: Magyarország, melynek 800-dos alkotmánya áldásaiban, minden a korona alá tartozó s vele kapcsolatban álló népeket egyaránt részesít; s így közérdek s jogokban 13,882,800 (az emancipalandó zsidókkal majd 14 milliót) bár különbféle ajkú, magyar honpolgárt s egy szeretett hazának édes gyermekeit uniál — egyesít.

Végre pedig az öszbirodalomnak, — keleti, hivatás-szerű irányzatának megfelelőleg, — magyar jogtörténeti alapra leendő fektetése, a birodalmi elemek ekénti érdek egységbe hozatala s így a benső erkölcsi erők szilárdítása mellett: külpoliticájának is nagyobb súlyt és horderőt kölcsönözend.

Mert felhagyván Ausztria, — nyugoti politicájával, mely őt a Hohenstaufok sorsára juttatván, Európa uszályhordójává tévé: — nagy hatalom leendő napkeleten.

S a kelet dúsan kárpótolandja őt.

A nyugoti politicáról lemondással a németországi császárságra igényét vesztené; de m az erre törekvő ost czélt erő poroszban egy megbéküendőt ellenséget nyerne.

Lombard - Velence átengedésével Olaszország feletti uralmától válland meg ; de birandja mint magyar király az olasz nemzet rokonszenvét s szövetségét; tetemes anyagi váltságbért nyerend egy testvéreitől elszakított nép emancipatiojáért, mi az államadósság törlesztését könnyíteni, csökkenteni fogja a kiadást s növelendi a hitelt ; e mellett pedig kettős kárpótlásrai igényt nyerend a mindinkább előtérbe jövő kelet kérdésének megoldásánál.

Kelet népei, melyek 1815-ben a világhódító Napóleon ellen a népjogok védnöki szerepét vállalt Ausztriára bizalomteli pillanatának : a magyar király s nemzetben új támaszt üdvözlendének s vele örömet lépend-nek szövetségre ; mert a törvényesség övedzte királyi Főlség leendő garantiája jogaiknak s a szabadság zászlója mely keletről vezérlé a magyart, kelet felé leng.

A kelet kérdésének megoldásával vezér szerep vár Habsburgra ; ha első magyar lesz a király.

Mert — miként mondók — nem fegyver, nem a diplomatia hódít ma ; hanem a közvéleményben élő eszme. Anglia s Franciaország csak a két elsővel hathat a keleten, czéljuk csak hódítás lehetvén ; Oroszország csak nemzetiséggel faj- s vallásrokonsággal édesgethet, s e részben előnnyel birt a muszka absolutismus az osztrák absolutismus felett ; de nem birandna magyar korona szabadelvüisége irányában, melynek nem hódítás csak szövetség nyerés legfeljebb társországosítás törekvése s mely nem csak nemzetiséget ; de szabadságot független önállást biztosít a török uralom alól felszabadítandó Dunafejedelemségeknek.

És Konstantinápolynak, — melynek lakossága nagy részt mahomedán s mely rendkívül kedvező helyzeténél fogva közóhaj tárgya — mint szabad s neutralis kereskedelmi vároznak europai szerződések garantiája alá leendő helyezettetése, mi az europai hatalmásságok versenyzéseinek is véget vetne : Magyarország egyik főérdeke. — Konstantinápoly neutralisatioja biztosítandván a dunai s tengeri szabad kereskedelmet ; Magyarország pedig kivállólág dunai-állam ; a tenger által pedig az egymáshoz még közelebb hozandó magyar-osztrák birodalom

és Anglia közti véd és daczsövetség eléggé ellen súlyozandják, a mindkettőre két vetélyhatalomnak, Francia és Oroszországnak túlsúlyra vergődését.

Ami végre a magyar-birodalom öszalkotát illeti, ennek alapésméje leendőne: a történeti alkotmány által korlátolt, független önálló, de az egyes korona országok nemzeti-autonom szabad kifejlődését biztosító és az egyes népiségek jogos igényeit tekintetbe vevő állami monarchiai/egység.

A birodalom magyar alaponi egység fogalmából következik, hogy: a Sz. István koronájával felkent király Budán, Mátyás palotájában lakjék és felelős ministerium állittassék fel, mely a municipalitással lehetőleg összhangba hozandó.

Az egyes országok nemzeti jogosultsága: minden ország önkormányzatát és közországos ügyeiknek külön-ország gyűléseken leendő tárgyalását s ezeken az erékhöz mért adó és katonai megszavazhatását feltételeznék.

Az országok egyes népiségeinek igényei pedig, mennyiben azok mások jogaiba s a birodalmi terület ép-ségben tartásával nem ellenkeznek, — betöltsenek.

Az egész birodalmat közösen illető ügyek, minők a külső megtámadás elleni biztonság és az egyes országok közt vitály kérdések, valamint a fenálló állam-adósság rendezése egy, az egyes országgyűlésen választott képviselőköl öszalkotandó birodalmi gyűlésen lennének elintézendők.

A ministerium pedig valamint Magyarország irányában a magyar országgyűlésen; a birodalom és a más országoknak a birodalmi gyűlésen lenne felelős.

Szóval elvünk: az egyes ék szabadsága, az egésznék biztositéka.

És eként volna a törvényesség s valódi jogegyenlőség alapján a nemzetek bár vegyes, de összhangzó színezete és benső erkölcsi vonzerő által összilárdult, nyolczszázados alkotmányosság gránit oszlopszatán nyugvó és sem a nyugoti sem a keleti széltől állásából ki nem for-gatható keleti Pantheon: a hatalmas magyar birodalom

felépitendő; melynek kormánya elmondhatná magáról: Franciaország eszméért, Anglia érdekért, Oroszország nagyságért, a magyarbirodalom — legitimitás mellett küzd. S kérdem ekkormelyik ígérhet magának a magyar-keleti birodalomnál (ungarisches Ost-reich) szebb jövőt.

És a szent koronával ékitett, az apostoli paláttal fedett és a világ bármely részéről jövő törvénytelenység felett Damocles pallosaként lebegő Sz. István kardjával fegyverezett s a királyi dombon, a megdicsőültetés e tábor hegyén álló Habsburg fejedelem, nemzeti üdvöztöként bizonyon mondhatandja el Magyarországról: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, ne portae inferi praevallebunt illi.“

LAUFFER és STOLP

kiadó-hivatalában, váczi-utca 7-dik szám.

megjelentek és minden hiteles könyvárusnál kaphatók a következő

jó, szép és hasznos magyar munkák:

Buda-Pest és környéke. Eredeti képekben, rajzolta Rohbock Lajos. Aczélba metszették korunk legjelesebb művészei. A történelmi és helyirati szöveget írta Hunfalvi János, m. t. Ak. I. tag, 24 szép aczélmetszettel kötve 6 frt — Díszkötésben . . . 10 frt — kr.			
Német nyelven is kapható.			
Bernát Gáspár ki a vivát? Népszimű a kortes világból 3 felvonásban	—	„	84 „
Csengeri Antal történelmi tanulmányok I. köt.	2	„	12 „
Forray Iván Soborsini gróf eredeti rajzai és jegyzetei szerint, kiadta Soborsini gróf Forray Julia csillagkeresztes és palotahölgy. Olaszország, Malta, Egyptom. Pompásan kötve, sajtolt, közép csinnal s izletes aranyozásokkal	88	„	— „
Ugyanugy bővitve két sajtolt közepesinnal s melyek az arczképet és czimert ábrázolják és finom szögekkel	120	„	— „
Hatvani Mihály Rajzok a magyar történelemből, történelmi Zsebkönyv 1859	3	„	88 „
Majer István Szent keresztút. Ajtatosság 16 színezett képpel, borítékba füzve	—	„	56 „
Montesquieu Rómaiak nagysága és hanyatlása, magyarította Pados János	1	„	42 „
Podmanitzky Fr. Bárá Margit angyal, Regény 2 köt.	2	„	60 „
— — Álom és valóság 2 kötet	2	„	— „
Rönyi Sándor népszerű levelek a tudomány reformat. illetőleg. Minden gondolkodni és számítani tudó használatául	2	„	12 „
Sarkady István történeti beszélyek I. II. kötet	2	„	— „
Szabó Richard beszélyei 3 kötet	2	„	12 „
Szalay László Magyarország története I. — VI. kötet (hatodik kötetnek utolsó füzete most van sajtó alatt)	23	„	12 „
— — — — I — V. kötet. Díszkötésben	22	„	42 „
— — a magyar történelemhez I. köt.	3	„	— „
— — Horváth kérdéshez	—	„	80 „
Török József. A két magyar haza elsőrangú gyógyvizei és fürdő intézetei 12 könyomatu táblával	3	„	15 „
Török János Magyarország primásai, közjogi és történeti vázolat. 15 primás arczképpel és 6 más könyomatu és 36 fanyomatu táblával: okleveleket, pecséteket, czimereket, kézmásokat ábrázolva. Azonkívül sok fametszvényekkel. Nagy díszmű, kemény kötésben	7	„	— „

Thaly Kálmán Zengő liget. Költemények 2 köt. füzve vászonba kötve aranyvágásával	2	frt	—	kr.
Tompa Mihály virágregék	2	„	80	„
Xantus János levelei Éjszakamerikából 12 eredeti rajz után készült kö- és egynehány fametszettel kötve	1	„	26	„
— — utazás Kalifornia déli részeiben 1 földkép- pel, 8 kö és 8 fametszettel	3	„	18	„
Magyarország alaptörvényei közjogi fejtegeté- sekkel és felvilágosításokkal	3	„	20	„
18⁴⁷ évi országgyűlési törvénycikkek	1	„	—	„
Gróf Károlyi Ede foederalt Hunnia	—	„	30	„
Lisznyai Kálmán szavalatkönyve kötve a szerző arc- képével	—	„	25	„
— — — Diszkiadás csinosan kötve	1	„	—	„
Rózsaágyi Antal Esti órák. Beszélyek	2	„	—	„
Szabados János a haza és a szerelemről, költemények	1	„	—	„
Tabódy József Munkács multja és jelene. Magyaror- szág történetében 11 kömetszettel	1	„	—	„
Urvári Lajos Babérlevelek történeti beszélyfüzér két kötetben I. II. kötet. (Garibaldi harcrai és kaland- jai I. II. kötet)	3	„	—	„
Vécsey Sándor újabb költeményei	1	„	50	„
Ifj. Dumas Sándor érdekesb novellai ford. Hang Fer.	1	„	—	„
Id. Dumas Sándor Paulina, regény francziából fordí- tották Berec Béla és Hang Ferencz	1	„	—	„

M ű l a p o k .

Buda-Pesti emlék 22 aczélmetszettel szép borítékban	4	„	20	„
(Minden aczélmetszet külön)	—	„	30	„
Fóti Emlék. Szép képlet, egész iven rajz Zombory Gusztáv	1	„	80	„
— — — finom kiadás	2	„	12	„
Petőfi Sándor Debreczenben 1844-ben. Igen szép kö- nyomatu műlap; Orlai Petrits Samu olajfestvénye után egész iven	2	„	12	„
Felköszöntés Vörösmarty „Szép Ilonka“ balladájából fest. Orlai Petrics	1	„	20	„
Gróf Teleky László arczképe egész iven rajz Szem- lér M.	1	„	—	„
Szalay László arczképe rajz Cánezi Ág. Jeles műlap	2	„	—	„
Kazinczy és Kisfaludy Károly első találkozása. Or- lai Petrics Samu olajfestvénye után egész iven	2	„	—	„

 Minden magyar könyvek szintén nálunk kaphatók.

Pest, Juni 1861.

LAUFFER és STOLP,
könyvkereskedése és kölcsönkönyvtár,
váczi-uteza 7-dik szám.

